

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องบทบาทการทำงานร่วมระหว่างภาครัฐและภาคชุมชนในกระบวนการแก้ไข
ปัญหาเสพติดผู้วิจัยได้ทบทวนและศึกษาแนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์
ทางสังคมที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นแนวทางในการทำงานวิจัย ดังนี้

- 1) แนวคิดเรื่องรัฐ และบทบาทหน้าที่ของรัฐ
- 2) แนวคิดเรื่องบทบาทชุมชน

2.1 แนวคิดเรื่องรัฐ และบทบาทหน้าที่ของรัฐ

การวิจัยเรื่องบทบาทการทำงานร่วมระหว่างภาครัฐและภาคชุมชนในกระบวนการ
แก้ไขปัญหายาเสพติดนั้นทางผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของสองภาคส่วนที่สำคัญที่
เป็นตัวขับเคลื่อนในสังคมไทย ซึ่งบทบาทที่ผ่านมามีจำนวนน้อยครั้งมากที่ดำเนินร่วมกันอย่างมี
ประสิทธิภาพ ที่ผ่านมาในสังคมไทยบทบาทการทำงานรวมทั้งการแก้ไขปัญหายาที่สำคัญในสังคม
ส่วนมากตกอยู่ที่บทบาทของภาครัฐมากกว่าภาคชุมชนหรือเอกชน ซึ่งรวมทั้งบทบาทการแก้ไข
ปัญหายาเสพติดที่เป็นประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคง ทำให้เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่รัฐต้อง
แสดงบทบาทและหน้าที่ในการแก้ไขปัญหายา ดังนั้นบทบาทแรกที่ทำการศึกษาได้แก่ภาครัฐและ
หน้าที่ของภาครัฐในปัจจุบันที่ได้แสดงออกมาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และบริบทที่มีการ
เปลี่ยนแปลงในสังคมไทย เช่นรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 หรือในช่วงเวลาภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ
ซึ่งนักวิชาการได้มีการให้แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกระบวนการวิจัย
ไว้ดังนี้

- รัฐและรัฐทฤษฎีนิยมภายใต้การมองแบบกลุ่มพหุนิยม

รูปแบบของภาครัฐในกระบวนการทำงานร่วมกันกับชุมชนที่ ภาครัฐได้เปิด
โอกาสให้ชุมชนที่เป็นหนึ่งในศูนย์อำนาจย่อยหรืออีกภาคส่วนของสังคมได้มามีบทบาทใน
กระบวนการทำงานและใช้อำนาจในการร่วมปกป้องและรักษาผลประโยชน์

ดำรง ฐานดี (2532: 32-46) ได้แสดงแนวความคิดภาพรวมเรื่องรัฐกับโครงสร้าง
ของรัฐว่า รัฐเป็นหน่วยที่มีความสำคัญยิ่งเพราะสามารถกำหนดนโยบายและดำเนินการพัฒนาเพื่อ
ประโยชน์นโยบายและดำเนินการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขของสมาชิกในสังคมทั้งมวลหรือกล่าวอีก
นัยหนึ่งคือ รัฐได้แสดงอำนาจในการเข้าแทรกแซงกิจการของรัฐทุกประเภททั้งทางตรงและ

ทางอ้อม ทั้งนี้เนื่องจากรัฐมีอำนาจในการออกกฎหมายเพื่อกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของประชาชนในสังคมให้เป็นไปตามกรอบที่รัฐวางไว้และรัฐได้ใช้เครื่องมือของรัฐ เช่น ข้าราชการองค์กรของรัฐ ศาล ตำรวจ และทหาร เข้าดำเนินงานเพื่อให้เป้าหมายของรัฐบรรลุผล

นอกจากนี้ในคำร่าง ฐานคิด ได้นำเสนอแนวคิดในการศึกษาบทบาทของรัฐในระบบทุนนิยมซึ่งเป็นสถานะและบทบาทของรัฐไทยที่เป็นรัฐในรูปแบบทุนนิยม ได้ดังนี้

บทบาทของรัฐในระบบทุนนิยมภายใต้การมองของกลุ่มพหุนิยม (Pluralism)
มองรัฐที่อยู่ในระบบทุนนิยม หมายถึงสถาบันที่เป็นกลางซึ่งให้ความเป็นธรรมแก่สมาชิกของสังคม ทุกกลุ่มทุกเหล่าอย่างถ้วนหน้า สมาชิกของสังคมทุกคนมีสิทธิเสรีภาพและอำนาจทางการเมืองเท่าเทียมกัน สถาบันที่เรียกว่ารัฐนี้จะดำรงอำนาจสามประการ ได้แก่ อำนาจนิตินัยยุติ ซึ่งได้มาทางสภาผู้แทนราษฎร อำนาจบริหารจากคณะรัฐมนตรี และอำนาจตุลาการจากศาลสถิตยุติธรรม อำนาจดังกล่าวถือเป็นกลไกสำคัญที่รัฐใช้เป็นเครื่องชี้นำให้สมาชิกของสังคมประพฤติปฏิบัติให้ตรงตามเงื่อนไขที่รัฐกำหนดขึ้น นั่นคือ สิทธิและหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี หากทุกคนกระทำตามเงื่อนไขแล้วรัฐก็จะปกป้องและให้ผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

นอกจากนี้ยังมองแนวคิดเรื่องรัฐว่า รัฐกับรัฐบาลเป็นสิ่งเดียวกัน โดยที่รัฐก็คือรัฐบาลนั่นเอง แนวความคิดนี้คือ รัฐบาลเป็นสถาบันที่เป็นกลางและให้ความเป็นธรรมแก่ทุกคนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน รัฐบาลเป็นสถาบันที่เป็นกลางและให้ความเป็นธรรมแก่ทุกคนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน รัฐหรือรัฐบาลจะมีอิสระและอำนาจในตัวเองที่จะคอยปกป้องและพิทักษ์ผลประโยชน์ให้แก่คนทั้งประเทศ และในแนวคิดเรื่องรัฐในเชิงพหุนิยมยังเชื่อว่าสังคมจะประกอบไปด้วยสถาบันต่างๆซึ่งแต่ละสถาบันจะมีอิสระต่อกัน เช่น สถาบันทางการเมือง จะเป็นอิสระจากสถาบันเศรษฐกิจ หรือสถาบันครอบครัว หนึ่งสถาบันทางสังคมเหล่านี้จะทำงานประสานกันเพื่อความอยู่รอดของสังคมเป็นส่วนรวม

อนุสรณ์ ลิมมณี (2542: 53) ได้นำเสนอถึงกระแสความคิดแบบพหุนิยมนี้มองสังคมสมัยใหม่นั้นอำนาจหาได้กระจุกตัวอยู่ในมือของผู้กุมอำนาจรัฐแต่เพียงลำพังไม่ หากกลับกระจัดกระจายอยู่ในสถาบันและกลุ่มต่างๆในสังคมด้วยเหมือนกัน ดังนั้นสถาบันและกลุ่มหลากหลายเหล่านี้ จึงควรมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของสังคมและควบคุมบทบาทของรัฐ และ Dahl (1967 : 24 อ้างในอนุสรณ์ ลิมมณี, 2545: 55) ก็ได้นำเสนอว่าแนวคิดพหุนิยมจะทำให้เกิดการกระจายตัวของอำนาจจนทำให้มีการถ่วงดุลกัน อันจะช่วยให้อำนาจลดความรุนแรงของการใช้อำนาจ แสวงหาความยินยอมพร้อมใจง่าย และยุติข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี นอกจากนี้การเจรจาต่อรองระหว่างศูนย์อำนาจต่างๆในการตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็มีผลสำคัญที่ทำให้พลเมืองและผู้นำสามารถจัดการกับข้อขัดแย้งได้เป็นอย่างดี อันเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้นเมื่อมีการนำเอาแนวคิดนี้มาวิเคราะห์และรวมความจึงสามารถสรุปได้ว่า
แล้วจะเห็นได้ว่า รัฐบาลจะทำหน้าที่ในด้านการเมือง โดยจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับงานด้านต่างๆ เช่น
เศรษฐกิจ เพราะถือว่าเอกชนหรือปัจเจกบุคคลได้ทำหน้าที่เหล่านั้นแล้ว รัฐบาลจึงทำหน้าที่ในการ
จัดสร้างสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานให้เพียงพอต่อความต้องการ ตลอดจนคอยควบคุมให้
สถาบันต่างๆ ของสังคมดำเนินไปตามกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศเนื่องจาก
ในสังคมทุนนิยมเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ได้แสดงบทบาทของตนในการแสวงหาและรักษาปกป้อง
สิทธิของตนเองตามแต่ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

- บทบาทและหน้าที่ของรัฐในสถานะปัจจุบัน

เนื่องจากการปรับบทบาทของภาครัฐไทยที่ได้มีการแบ่งสรรอำนาจในการ
ทำงานให้กับชุมชนในกระบวนการแก้ไขปัญหายาเสพติด ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงอีกสถานะและ
บทบาทของภาครัฐในปัจจุบันในการทำงานกับภาคส่วนอื่นๆ ทำให้มีความจำเป็นที่ต้องทำความเข้าใจกับ
บทบาทของรัฐในปัจจุบัน ซึ่งมีการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของรัฐและรัฐไทยดังนี้

อนุสรณ์ ลิมมณี (2542: 122) ได้ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของรัฐที่เคยมีการแสดง
บทบาทอย่างมากในช่วงชาตินิยมหรือในยุคสงครามเย็นว่า รัฐได้ถูกลดบทบาทนับตั้งแต่ทศวรรษที่
1980 เนื่องจากสังคมทุนนิยมได้เผชิญกับปัญหาเงินเฟ้อและเกิดภาวะชะงักงันด้านเศรษฐกิจอย่าง
รุนแรงในช่วงกลางทศวรรษ 1970-1980 ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากภาวะการณ์ล้มเหลวของรัฐ (State
Failure) เพราะรัฐได้เข้าไปแทรกแซงสังคมผ่านนโยบายรัฐสวัสดิการมากเกินไปและรัฐยังมีบทบาท
อย่างสูงในการจัดการด้านอุปสงค์ การวางแผนทางเศรษฐกิจ สังคม

ซึ่งทั้งสองปัจจัยเป็นผลให้เกิดกระแสความต้องการลดบทบาทของรัฐและเพิ่ม
บทบาทของภาคเอกชนโดยเริ่มต้นจากสังคมทุนนิยมตะวันตก เช่นอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา โดยม
การดำเนินงานหลักที่สำคัญสองด้านคือการโอนกิจการให้เอกชนดำเนินงาน (Privatization) และ
การลดการควบคุมภาคเอกชน (Deregulation) ซึ่งแต่ละสังคมอาจจะเน้นหนักมาตรการด้านใด
ด้านหนึ่งแตกต่างกัน

สำหรับรัฐไทยที่เป็นสังคมกำลังพัฒนาอนุสรณ์ ลิมมณีได้นำเสนอว่าแนวคิด
การลดบทบาทของรัฐเกิดจากวิกฤตการณ์ด้านหนี้ต่างประเทศ (Debt Crisis) ที่เกิดขึ้นในช่วง
เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกทำให้รัฐกำลังพัฒนาพยายามปฏิรูปนโยบายในการพัฒนาตามข้อเสนอของ
ธนาคาร โลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศซึ่งเป็นการลดบทบาทรัฐในรูปของการตัดทอน
งบประมาณรายจ่าย หรือโอนกิจการให้เอกชนเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้กระแสการลดบทบาทของรัฐ
จึงขยายตัวไปสู่ประเทศกำลังพัฒนา อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของทั้งรัฐและระบบตลาดใน

การแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมในระยะที่ผ่านมา ทำให้กลุ่มคนหลายกลุ่มเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับกลไกในการจัดสรรทรัพยากรและการจัดหาบริการให้แก่ประชาชนในสังคมมากขึ้น ถ้าพึงกลไกระบบราชการหรือกลไกตลาดเพียงอย่างเดียวดูเหมือนว่าจะไม่สามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้ครบถ้วน

อย่างไรก็ตามจากกระแสโลกาภิวัตน์และการลดบทบาทของรัฐลง **Kobrin (1997: 177)** ได้สรุปคำนิยามเกี่ยวกับบทบาทของรัฐในยุคโลกาภิวัตน์ไว้ว่ารัฐยังคงไม่สลายตัวไปหรือกลายเป็นสิ่งที่ไร้พลังอำนาจอย่างน้อยที่สุดรัฐจะสามารถรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่สำคัญของตนได้ไม่ว่าจะเป็นการให้สวัสดิการแก่พลเมือง การจัดหาโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมและทางกายภาพหรือการกำกับการอยู่การอยู่รอดทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามความหมายของอำนาจอธิปไตยของรัฐย่อมไม่เหมือนเดิมและบทบาทของรัฐที่มีต่อองค์ประกอบที่แสดงบทบาทระดับเหนือกว่ารัฐหรือต่ำกว่ารัฐก็จะเปลี่ยนแปลงไป การจัดระเบียบทางการเมืองจะเป็นลักษณะหลายศูนย์อำนาจ โดยรัฐเป็นศูนย์หนึ่งในบรรดาศูนย์อำนาจทางการเมืองระดับต่างๆ ที่มีอยู่ตั้งแต่ต่ำกว่าระดับชาติไปจนถึงระดับโลก

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายอำนาจไปสู่ระดับต่ำกว่ารัฐก็จะดำเนินไปอย่างกว้างขวาง นอกจากนั้นบทบาทขององค์กรประชาชนในสังคมก็จะเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ สภาพสังคมก็จะมีลักษณะคล้ายสังคมยุโรปในยุคกลางในแง่ของความคลุมเครือของอำนาจ การผูกพันและจรรยาวัตรของผู้คนกับองค์กรจำนวนมาก การมีอำนาจตามกฎหมายอยู่หลายระดับ และการเกิดองค์กรหลากหลายรูปแบบที่มีบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองร่วมกัน

นอกจากนี้ **ยุคศรีอาริยะ (2540: 95-97)** ได้นำเสนอแนวคิดที่ทำให้บทบาทของรัฐแบบเดิมที่มีการลดความสำคัญลงคือ

1. รัฐบาลจะกลายเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่โดยไร้บทบาทหรืออำนาจเหนือระบบเศรษฐกิจ เพราะระบบเศรษฐกิจแห่งชาติทั้งระบบต้องไปขึ้นต่อตลาดเงินและตลาดหุ้นซึ่งเป็นธุรกิจไร้พรมแดน ดังนั้นแม้แต่สิ่งที่เรียกว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งรัฐจะมีการกำหนดแผนขึ้นทุกๆ ปีก็จะกลายเป็นเรื่องที่ไร้ซึ่งนัยยะความหมายไปด้วย เพราะระบบเศรษฐกิจจะเคลื่อนตัวไปเกินกว่าการกำหนดหรือความสามารถในการวางแผนของรัฐ

2. ความชอบธรรมในการดำรงอยู่ของรัฐบาลจะลดลงเพราะที่ผ่านมารัฐชาติสร้างความชอบธรรมโดยการทำหน้าที่เป็นศูนย์ในการสร้างอารยธรรมแห่งชาติ ดังนั้นรัฐกับอารยธรรมแห่งรัฐจึงเป็นของควบคู่กัน รัฐใดก็ตามที่สามารถนำชาติสู่อารยธรรมหรือพัฒนาการในด้านต่างๆ การยอมรับต่อการนำของรัฐก็จะดำรงอยู่แต่หากในอนาคตอำนาจเหนือระบบเศรษฐกิจแห่งชาติของรัฐสิ้นสุดลงฐานะทางประวัติศาสตร์ของรัฐในการสร้างสรรค์อารยธรรมก็จะสิ้นสุดลงไปด้วย

3. รัฐจะถูกทำลายให้กลายเป็นสถาบันที่ไร้น้ำยา ไร้ประสิทธิภาพ ไม่เพียงแต่จะไม่สามารถจัดเก็บภาษีกิจการที่ไร้พรมแดนเท่านั้น ยังไม่สามารถแก้ปัญหาหรือจัดการกับปัญหาที่สำคัญได้ปัจจุบันเราต้องตระหนักว่าปัญหาวิกฤตเกือบทุกปัญหาได้กลายเป็นวิกฤตที่มีขอบเขตทั่วโลกด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้นความสามารถของรัฐบาลทั้งหมดในการจัดการกับปัญหาเหล่านี้ จะสิ้นสุดลงด้วย ซึ่งหมายถึงรัฐชาติหรือบทบาทรัฐชาติในฐานะผู้นำในแก้ปัญหาจบลง

4. รัฐธรรมนูญแห่งชาติจะกลายเป็นสิ่งที่ไร้ความหมายโดยเฉพาะรัฐ ประเทศโลกที่สามหรือประเทศยากจนที่มีภาระหนี้สินล้นพ้นตัว รัฐบาลเหล่านี้จะต้องเอาธิปไตยแห่งชาติไปขายเพื่อขอเงินกู้จากต่างชาติเมื่อสูญเสียอธิปไตยรัฐธรรมนูญที่มีหลักการพื้นฐานว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนก็จะไร้ความหมายลงหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเมื่อไร้เอกราช หลักประชาธิปไตยซึ่งเป็นรากฐานของรัฐธรรมนูญแห่งรัฐก็จะพินาศลงไปด้วย

5. รัฐบาลจะพัฒนาเป็นรัฐขายชาติและรับใช้ผลประโยชน์ของทุน ไร้พรมแดนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการที่เรียกว่ายุคเงินใหญ่กว่ารัฐและระบบเงินไร้พรมแดนจะครอบครองรัฐโดยตรงหรือที่เรียกว่า Money Politics แม้แต่การเมืองและชนชั้นนำภายในรัฐจะถูกดึงเข้าไปกลายเป็นนักปั่นหุ้น และนักค้าเงินจนทำให้ระบบการเมืองทั้งหมดกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเงินแบบเก็งกำไรรัฐจะกลายเป็นเครื่องมือของนักเก็งกำไรไร้พรมแดน สิ่งเหล่านี้ในที่สุดแล้วจะก่อให้เกิดความตายของรัฐ เกิดรัฐขายชาติและก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างรัฐกับประชาชนมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังมีอีกกระแสแนวคิดหนึ่งที่เชื่อว่าการที่บทบาทภาครัฐเปลี่ยนไปโดยเริ่มที่จะมีการแบ่งสรรอำนาจให้กับส่วนอื่นมากขึ้นคือแนวคิดรัฐในกระแสโลกาภิวัตน์

ชยอนันต์ สมุทรวานิช (2544: 107) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการใช้อำนาจอธิปไตยกับการใช้อำนาจของรัฐในยุคที่กระแสโลกเปลี่ยนผ่านสู่ยุคโลกาภิวัตน์ว่าในยุคโลกาภิวัตน์ที่พลังกลไกการตลาดมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจมากขึ้น การใช้อำนาจของรัฐบาลจึงมีอยู่สองระดับคือด้านที่หนึ่งคือระดับรัฐต่อรัฐหรือรัฐต่อบรรษัทข้ามชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศและด้านที่สองการใช้อำนาจของรัฐต่อประชาชน

ในด้านแรกนั้นการตัดสินใจของรัฐต่อพลังกดดันจากรัฐอื่นทางการแข่งขันและความร่วมมือทางเศรษฐกิจย่อมมีผลกระทบต่อการใช้อำนาจรัฐต่อประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในด้านการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือแม้แต่การค้าปลีก ซึ่งปัจจุบันดูเหมือนว่ารัฐบาลจะมีความชอบธรรมและเสถียรภาพทางการเมืองก็เป็นเสถียรภาพอย่างเป็นทางการจากรัฐสภาเท่านั้นสิ่งที่เผชิญหน้ารัฐบาลอยู่ได้แก่การจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ระหว่างรัฐบาลกับระบบราชการและรัฐวิสาหกิจ ระหว่างรัฐบาลกับองค์กรอิสระที่มีอยู่ตาม

รัฐธรรมนูญ ระหว่างรัฐบาลกับสถาบันทางการเมือง (รัฐสภาและพรรคการเมือง) ระหว่างรัฐบาลกับองค์กรปกครองท้องถิ่น และระหว่างรัฐบาลกับองค์กรเอกชน-องค์กรประชาชน

ในยุคโลกาภิวัตน์ มีอาณาบริเวณที่อำนาจรัฐสองระดับที่มีความเกี่ยวข้องกับรัฐบาล จึงต้องมีการกำหนดประเด็นนโยบายและมีท่าทีชัดเจนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นนโยบายต่างประเทศ นโยบายทางการค้า นโยบายการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ นโยบายทางสังคมวัฒนธรรมและการศึกษา ทั้งนี้เพราะรูปธรรมของการได้ประโยชน์-เสียประโยชน์ มีอยู่อย่างชัดเจนและมีมิติด้านเชื้อชาติด้วย

เมื่อเป็นเช่นนี้การใช้อำนาจรัฐไม่ว่าในระดับภายนอกหรือภายในจึงมิใช่เรื่องของธรรมดาภิบาล (Good Governance) ในความหมายแคบๆ เท่านั้น (เพียงแค่การยึดหลักกฎหมาย ความรับผิดชอบ ความโปร่งใสไม่คอร์รัปชัน) การใช้อำนาจรัฐเพื่อให้ระบบประชาธิปไตยมีความชอบธรรมขึ้นอยู่กับความสามารถของรัฐบาลในการสร้างแนวร่วมอันกว้างใหญ่ไพศาล ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ทุกระดับที่มีความหลากหลายให้ยอมรับว่าการจัดสรรผลประโยชน์ เป็นไปอย่างไม่มีฝ่ายใดได้หมดหรือเสียหมดหรือได้มากจนเกินไป หรือก่อให้เกิดการเบียดเบียน บดขยี้ ให้กิจการต้องล้มเหลวไป โดยอาศัยกฎแห่งการแข่งขันใครดีใครอยู่โดยสรุปแล้วรัฐไทย ไม่น่าจะเป็นรัฐตลาดเต็มรูป เพราะส่วนที่เสียเปรียบคือโอกาสยังต้องการการคุ้มครองจากรัฐ หรือ แม้แต่ทุนขนาดเล็ก ก็ยังต้องการมาตรการในการคุ้มครองจากการแข่งขันของทุนข้ามชาติ

และ ธีรยุทธ บุญมี (2546: 132) ได้นำเสนอแนวคิดลักษณะความชอบธรรมและบทบาทของรัฐในปัจจุบันหรือในยุคโลกาภิวัตน์ไว้ ดังนี้

1. รัฐต้องมีความชอบธรรมจากประสิทธิภาพที่เกิดจากการแบ่งหน้าที่ (Functional differentiation) ระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน (ตลาด) และภาคประชาสังคมหรือภาคสาธารณะแต่ละส่วนมีภาระหน้าที่แตกต่างกันไปอย่างชัดเจน มีกฎหมายและกฎเกณฑ์มารองรับการแบ่งแยกหน้าที่ดังกล่าว รัฐทำหน้าที่บริหารกิจการสาธารณะและการป้องกันประเทศ การรักษาความสงบภายในโดยมีรายได้จากภาษีมารองรับ ภาคเอกชนมีหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจโดยมีหลักการเคารพในกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล (Private property right) ภาคสาธารณะเป็นภาคของสังคมเข้มแข็งหรือประชาสังคมคือการมีส่วนร่วมในการสร้างยุติธรรมหรือความเห็นสาธารณะเป็นศูนย์กลางที่ตรวจสอบ เหนี่ยวรั้งทั้งภาครัฐและเอกชน

2. แต่ละส่วนต้องมีการประสานงานกัน (coordinate) และมีประสิทธิภาพในการทำหน้าที่เพื่อให้เกิดการอยู่ดีมีสุข (wellbeing) ของพลเมืองทั้งในทางวัตถุสิทธิเสรีภาพ และวิถีชีวิตด้านอื่นๆ กล่าวคือรัฐสมัยใหม่ตามอุดมคติควรเป็นทั้ง Legal State / Social State / Moral State ถือเป็นรัฐที่ปกครองด้วยระบบกฎหมายและมีภาคสังคมซึ่งเป็นฝ่ายตรวจสอบที่เข้มแข็งจนสามารถสร้าง

ระดับคุณธรรม ศีลธรรมที่ดีในสังคมและภาคการเมืองให้มีส่วนร่วมได้ เป็นรัฐที่สร้างคุณธรรมให้กับพลเมืองทุกคนในรัฐด้วย

3. นอกจากนี้รัฐสมัยใหม่ต้องเป็น Nation State ด้วยคือทุกรัฐในโลกต้องพยายามสร้างความเป็นชาติคือความผูกพันในชาติพันธุ์ ภาษา สัญลักษณ์ วัฒนธรรมขึ้นเพื่อผูกร้อยสมาชิกของรัฐเข้าด้วยกัน

- **แนวคิดบทบาทของรัฐไทยภายใต้การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน**

ในขณะเดียวกันจากปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นและบวกกับในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนับตั้งแต่ กรกฎาคม พ.ศ. 2540 เป็นผลให้เกิดการแข่งขันชิงผลประโยชน์อย่างไร้พรมแดนทำให้สังคมไทยได้รับบทเรียนโดยที่บทบาทของรัฐที่มีต่อทั้งภายในและภายนอกของรัฐไม่สามารถที่จะเข้ามาช่วยเหลือได้ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ เป็นผลให้ให้เกิดการทบทวนแนวคิดด้านบทบาทของรัฐไทยในปัจจุบันว่าควรจะมีการจัดการอย่างสอดคล้องอย่างไรกับปัจจัยต่างๆ ในกระแสโลกที่เกิดขึ้นโดยผสมผสานวัฒนธรรมแบบตะวันออกและตะวันตกเข้าด้วยกัน ซึ่ง **ปรีชาติ ศิวะรักษ์ (2542: 7)** ได้นำเสนอแนวคิดบทบาทของรัฐไทยในการบริหารกิจการและสังคมที่ดีซึ่งต้องมีหลักสำคัญ 6 ประการดังนี้

1. **หลักนิติธรรม** คือ รัฐต้องมีการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ทำตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคลและต้องทำให้กฎหมายทันสมัยและเป็นธรรม
2. **หลักคุณธรรม** คือ รัฐต้องยึดมั่นในความถูกต้องดีงามโดยเฉพาะอย่างยิ่งซื่อสัตย์จริงใจ ขยันอดทน มีระเบียบ วินัยประกอบสัมมาอาชีวะ
3. **หลักความโปร่งใส** กล่าวคือ รัฐต้องทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงและสามารถตรวจสอบข้อมูลข่าวสารได้
4. **หลักการมีส่วนร่วม** รัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจในปัญหาสำคัญของประเทศด้วย เช่นการแสดงความเห็น การได้มีส่วนร่วม ประชาพิจารณ์ ประชามติ
5. **หลักความคุ้มค่า** รัฐต้องมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการ การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ประหยัดคุ้มค่า รักษาธรรมชาติและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก

นอกจากนี้ในสถานะปัจจุบันของสังคมไทย ภายหลังจากการปฏิรูประบบราชการ ตุลาคม พ.ศ.2544 ทำให้มีการปรับเปลี่ยนหน้าที่และบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้สามารถ

ทำงานให้คล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้นนอกจากนี้ยังเพิ่มบทบาทให้ภาคส่วนต่างๆทั้งองค์กรเอกชน ชุมชนหรือภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการภาครัฐมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ รวมทั้งสามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์บทบาทของรัฐในงานวิจัยเรื่องบทบาทร่วมของภาครัฐและชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่และบทบาทของรัฐภายหลังการปฏิรูประบบราชการที่สามารถมาปรับใช้กับการวิจัย

สามารถสรุปแนวคิดที่สำคัญในบทบาทของรัฐบาลไทยในปัจจุบันตามแนวทางการปฏิรูปการปกครองซึ่งใน วิทยุทัศน์และกรอบการปฏิรูประบบราชการ (2544: 263) ได้นำเสนอแนวคิดที่ว่า ภาครัฐมีความจำเป็นที่จะต้องลดขนาดขององค์การภาครัฐให้เล็กลงและมีความคล่องตัวมากขึ้นนั้นสามารถที่จะมีการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมได้คือ ภาครัฐควรทำหน้าที่หลักๆ 4 ประการได้แก่

- | | |
|---------------------|---|
| <u>ประการแรก</u> | การเป็นผู้กำหนดนโยบายหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ |
| <u>ประการที่สอง</u> | การเป็นผู้ควบคุมกำกับดูแลเพื่อให้เอกชนดำเนินการตามกฎหมายระเบียบด้วยความโปร่งใสและไม่เอารัดเอาเปรียบประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมกำกับให้เกิดการแข่งขันโดยเสรี |
| <u>ประการที่สาม</u> | การเป็นผู้ส่งเสริม ภาครัฐควรทำหน้าที่ในการส่งเสริม เพื่อให้เอกชนสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมอาจจะกระทำได้ทั้งด้านการลงทุนเกี่ยวกับ โครงสร้างพื้นฐานและการส่งเสริมในด้านสิทธิพิเศษทางภาษีอากรเป็นต้น |
| <u>ประการที่ดี</u> | การเป็นผู้อำนวยความสะดวก ภาครัฐควรทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกให้ภาคเอกชนให้สามารถลงทุนในกิจการต่างๆได้ โดยสะดวกโดยเฉพาะภาครัฐควรทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆให้แก่ภาคเอกชนอย่างรวดเร็ว |

หน้าที่ของรัฐในเรื่องกิจกรรมต่างๆ นั้นไม่ควรกำหนดตายตัวว่าภาครัฐไม่ควรทำ แต่ควรจะเน้นว่าใครทำอะไรมีประสิทธิภาพและคุณภาพสูงสุด ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้มากที่สุด โดยใช้ต้นทุนต่ำที่สุดผู้นั้นควรได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินการ เช่นถ้ารัฐไร้ประสิทธิภาพก็ต้องโอนให้เอกชนทำ แต่ถ้ารัฐสามารถเพิ่มประสิทธิภาพได้ไม่ว่าจะเป็นการลดขนาดหรือพัฒนากระบวนการจัดการแล้วก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงกว่าภาคเอกชนได้รัฐก็ควร

ทำหน้าที่แทนได้ไม่มีข้อจำกัดสำหรับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐและเอกชนนั้นควรมีลักษณะ 2 ประการคือ

1. การเป็นหุ้นส่วน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน โดยอาศัยความร่วมมือกันของทั้งสององค์กร ซึ่งมีจุดมุ่งหมายคือ ประโยชน์ของสังคมโดยรวม เช่นการสับเปลี่ยนหน้าที่กันของเจ้าหน้าที่สถาบันและธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อให้บุคลากรเข้าใจ ระบบงานที่เกี่ยวข้องกัน และเปลี่ยนแนวคิดทางการบริหารจัดการจากการเป็นคู่แข่งมาเป็นหุ้นส่วน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จะก่อให้เกิดความเข้าใจกระบวนการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาเพื่อนำไปสู่การพัฒนากระบวนการที่เหมาะสม

2. การเป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวก โดยภาครัฐต้องเป็นกลไกสำคัญในการสร้างศักยภาพในการแข่งขันของภาคเอกชนทั้งภายในประเทศเอง และภายนอกประเทศ โดยรัฐต้องมีบทบาท คือ

ด้านแรก การกำหนดนโยบายที่ชัดเจน เพื่อให้เอกชนหรือภาคส่วนอื่นใช้เป็นแนวทางในการดำเนินธุรกิจให้เป็นไปตามเป้าหมายเดียวกัน

ด้านที่สอง ปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบ และกระบวนการจัดการที่ล้าสมัย เพื่อความสะดวกในการดำเนินงานของภาคเอกชน

ด้านที่สาม รัฐต้องเป็นศูนย์ข้อมูลให้ภาคเอกชน โดยต้องเปิดกว้างและไม่ปกปิดข้อมูลจากบทความคุณลักษณะขององค์การราชการ

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องรัฐและหน้าที่ของรัฐ สามารถนำแนวคิดและทฤษฎีเรื่องรัฐและหน้าที่ของรัฐ นำมาใช้ในการศึกษาและวิเคราะห์บทบาทร่วมระหว่างภาครัฐและชุมชนในกระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหาสาเหตุคิดเพราะว่า บทบาทของรัฐได้แสดงอำนาจและหน้าที่ในการคุ้มครองประชาชนหรือชุมชน จากอันตรายที่เข้ามาทำลายความมั่นคง ซึ่งคือปัญหาสาเหตุคิดโดยใช้เครื่องมือของรัฐในด้านต่างๆให้เป็นประโยชน์ ผ่านทางแนวคิดเรื่องรัฐในการเป็นศูนย์กลางอำนาจในการจัดการ แต่ด้วยที่สังคมไทยเป็นลักษณะการปกครองแบบทุนนิยม เสรีนิยมประชาธิปไตยในแบบพหุนิยม ประกอบกับปัจจุบันบทบาทของรัฐได้ถูกลดทอนอำนาจลงจากกระแสโลกาภิวัตน์และการเจริญเติบโตของกลุ่มทางสังคมภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ทำให้เกิดการแบ่งสรรและกระจายอำนาจรวมทั้งให้สิทธิและเสรีภาพกับกลุ่มและสถาบันต่างๆอย่างมีความเท่าเทียม ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะมีหน้าที่และอำนาจของตนเอง ทำให้บทบาทของรัฐไทยในปัจจุบันไม่ได้มีการกระจุกตัวของอำนาจอยู่ที่รัฐเพียงอย่างเดียวและในขณะเดียวกัน

ส่วนของขอบเขตหน้าที่รัฐก็ใหญ่และกว้างเกินไป ในการสนองตอบความต้องการของประชาชนอย่างพอเพียง

บทบาทของรัฐจึงเปลี่ยนแปลงสู่แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนกับสถาบันต่างๆ ในสังคม ในการจัดการปัญหาทุกเรื่องให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งรวมถึงอำนาจในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด การศึกษาแนวคิดเรื่องรัฐและหน้าที่ของรัฐ จะช่วยสามารถอธิบายรูปแบบและหน้าที่ของ ภาครัฐ วิธีการของภาครัฐ และผลของการดำเนินงานที่ภาครัฐเข้าไปดำเนินงานในการแก้ไขปัญหา ยาเสพติดร่วมกับชุมชน ในรูปแบบที่ไม่ได้นำปัญหาทั้งหมดให้รัฐแก้ไข แต่บทบาทของรัฐจะอยู่ใน รูปแบบหุ้นส่วนพันธมิตรในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด และทำหน้าที่ตามศักยภาพที่มี ประสิทธิภาพที่สุดของรัฐไม่ว่าจะเป็นในเชิงนโยบาย การปราบปราม การควบคุมกำกับ การส่งเสริมและการอำนวยความสะดวก เช่นงบประมาณหรือวิชาการเป็นต้น ซึ่งบทบาทดังกล่าว จะสามารถช่วยอธิบายภาพรวมของบทบาทและหน้าที่รัฐในการร่วมกับชุมชนป้องกันและแก้ไข ปัญหา ยาเสพติดว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่

2.2 แนวคิดเรื่องบทบาทของชุมชน

โดยเหตุที่มนุษย์เราจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ หรือเป็นกลุ่ม และกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ถือว่ามีความสำคัญต่อการดำรงไว้ซึ่งสถานภาพทางสังคม และที่สำคัญคือสังคมแต่ละแห่ง ต้องมีกระบวนการในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับสังคมเพื่อสามารถให้การดำเนินชีวิตใน สังคมและชุมชนเป็นไปอย่างปกติสุข ซึ่งอริสโตเติล ได้กล่าวถึงชุมชนในภาพรวมว่า

“มนุษย์เป็นสัตว์สังคมใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่าเป็นกลุ่มก้อน มีการพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน มีปฏิกริยาตอบโต้ในกลุ่มหรือทางสังคมซึ่งกันและกัน โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อความปลอดภัยและความอยู่รอดของชีวิตร่วมกัน ซึ่งเป็นการตอบสนอง สัญชาตญาณของมนุษย์”

จากการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันนี้เอง ก่อให้เกิดกลุ่มคนหรือชุมชนขึ้น ซึ่งในการที่แต่ละบุคคลเข้ามารวมกันอยู่เป็นกลุ่มหรือเป็นชุมชนนั้นแต่ละคนต่างได้นำเอาสิ่งที่เป็นลักษณะประจำ ตัวของตนเข้ามาอยู่ในกลุ่มด้วย ทำให้กลุ่มหรือชุมชนประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ซึ่งมีฐานะที่เป็น สมาชิกของกลุ่มแตกต่างกันเมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนขึ้น จึงจำเป็นต้องยอมรับ ความสามารถซึ่งกันและกัน มิฉะนั้นก็อยู่ร่วมกันไม่ได้ จึงเป็นเครื่องผลักดันให้เกิดภาวะผู้นำและ ผู้ตามขึ้นเพราะสังคมโลกจะต้องประกอบด้วยผู้นำและผู้ตาม ผู้นำเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ของทุกกลุ่มชน

ซึ่งการทำวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาค ชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ซึ่งได้ให้ความสำคัญการทำหน้าที่ประสานของ

ภาครัฐและชุมชน และในส่วนที่สองได้ให้ความสำคัญในส่วนของแนวคิดชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชนในสถานะของกระแสการเปลี่ยนไปของโลกในศตวรรษที่21และสังคมไทยที่มีการลดบทบาทของรัฐและมีการเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆและท้องถิ่นได้แสดงบทบาทมากขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ที่มีเป้าหมายในการกระจายอำนาจการปกครองแบบรวมศูนย์สู่การปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่น ตามเจตนารมณ์ของคนในท้องถิ่นและได้ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรเพื่อคุณภาพชีวิตของตนเอง ตาม

มาตรา 45 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชน หรือหมู่คณะอื่น การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ

มาตรา 76 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองรวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ (สมชาย บำรุงทรัพย์, 2543: 16, 22)

ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการทำงานในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสียดังต่อไปนี้ ซึ่งนัยความหมายและแนวความคิดของชุมชนได้ มีการให้คำนิยามไว้ดังนี้

- แนวความคิดชุมชนในปัจจุบัน

ประเวศ วะสี (2540: 6 อ้างใน อุบล หมดธรรม, 2545: 19) ความเป็นชุมชน หมายถึงการที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันหรือความเชื่อร่วมกัน ในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกันจะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างจะเรื่องใดก็ได้แล้วแต่จะมีการจัดการ เวลาเรามองดูความเป็นชุมชนเกิดขึ้นซึ่งชุมชนไม่จำเป็นจะต้องหมายถึงคนกลุ่มใหญ่มายู่รวมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เราจะพบเห็นภายในชุมชนมีสิ่งเหล่านี้คือ

1. เกิดความสุข เป็นความสุขของคนที่มาด้วยกัน เพราะมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการช่วยกัน มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน เกิดความสุขเมื่อได้ทำอะไรร่วมกัน
2. มีประสิทธิภาพที่จะทำให้งานประสบความสำเร็จ ซึ่งเรื่องนี้จะมีส่วนมากแก้ปัญหาความยากจนได้ในเวลาอันรวดเร็ว แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม แก้ปัญหาสังคม เป็นเครื่องพัฒนาวัฒนธรรมพร้อมกันและเป็นการเมืองพร้อมกันในตัว

3. มีการจัดการ เพื่อให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน การจัดการต้องอาศัยโลกทัศน์เชิงระบบ มีองค์ประกอบต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกัน มีการสร้างความรู้ในจุดต่างๆ ให้เข้ามาเชื่อมโยงกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2541: 161-162) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ชุมชน” (Community) หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันและมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือมีอาชีพร่วมกันหรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือมีความสนใจร่วมกัน

ในขณะที่บาทหลวงนิพจน์ เทียนนิหาร (2541 อ้างในฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ 2541: 246-247) ได้นำเสนอแนวคิดที่ว่าชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว มีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้นๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้น แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและแก่ความผสมกลมกลืน (harmony) กันในชุมชน การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่มาได้เป็นเวลานาน เพราะมีความผสมกลมกลืนในชุมชนทั้งในขณะนี้ปัจจุบันระหว่างสมาชิกด้วยกันและหากนับย้อนขึ้นไปสมาชิกก็มีบรรพบุรุษร่วมกันด้วย การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นปรากฏที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อจะทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกจะทำได้

อย่างไรก็ตามในสถานะของความเป็นชุมชนจะมีความมั่นคงมากหรือน้อยเพียงใดที่จะสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนและภาครัฐได้มีประสิทธิภาพแค่ไหนจำเป็นต้องอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสามารถของแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นที่รวมตัวกันของคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือในชนบทที่รู้จักกัน โดยมีพื้นฐานของความมีจิตสำนึกที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีความสามัคคี มีความรัก มีน้ำใจ มีความเอื้ออาทรต่อกันโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ฐานะ ซึ่งบทบาทของชุมชนสามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก และตัดสินใจเลือกนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ และยังสามารถพัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามารถที่พึ่งตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนนั้นได้มีนักคิดนักวิชาการได้กล่าวถึงพอสรุปได้ดังนี้

สมพันธ์ เตชะอธิก (2540: 3-9) ได้สรุปให้เห็นถึงปัจจัยองค์ประกอบที่สำคัญในการพิจารณาความอยู่รอดหรือการดำรงอยู่ได้ขององค์กรชุมชนและความเป็นชุมชนในปัจจุบัน กล่าวคือ

1. การมีอุดมการณ์ร่วม การมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนร่วมกัน และการยอมรับในอุดมการณ์และทิศทางการพัฒนา ซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญในการยึดเหนี่ยวการรวมกลุ่มหรือองค์กรไว้
2. มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยมีการจัดทำข้อตกลงในเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการพัฒนาร่วมกัน
3. การมีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นความพยายามขององค์กรในการสร้างผลประโยชน์ที่ได้รับจากการรวมตัวขององค์กร โดยมีการกระจายอย่างเป็นธรรม
4. ทรัพยากรบุคคล ซึ่งเป็นส่วนสำคัญขององค์กร โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคลที่เป็นผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในด้านต่างๆทั้งในด้านความคิด ศิลธรรม การประกอบอาชีพ การพูด การประสานงาน และผู้นำที่มีบารมี ผู้นำด้านต่างๆเหล่านี้มีบทบาทและความสำคัญต่อองค์กร
5. สมาชิกทั้งที่เป็นสมาชิกในองค์กรและชาวบ้านทั่วไปที่ไม่เข้าร่วม แต่มีผลกระทบต่อองค์กรทั้งด้านความร่วมมือ ข้อวิพากษ์วิจารณ์ และผลประโยชน์ร่วมของชุมชน
6. การบริหารจัดการ ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและชี้วัดความเข้มแข็งขององค์กร ชุมชน โดยในด้านการบริหารจัดการมีรายละเอียดที่สำคัญ คือ การตัดสินใจร่วมการจัดโครงสร้างองค์กรและบทบาทหน้าที่ การกำหนดกฎกติการ่วมกัน สถานที่ และทรัพยากรที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ การสื่อสารและการประสานงาน กระบวนการควบคุมตรวจสอบและการประเมินผล
7. กิจกรรม การมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องและมีประโยชน์ต่อองค์กรสมาชิกและชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการพัฒนา

8. ทรัพยากรที่เป็นทุนและงบประมาณ เช่นทรัพยากรในด้านความรู้ ประสบการณ์ และเทคโนโลยี ทรัพยากรในด้านการระดมทุนและงบประมาณ และการประสานทุนจากทั้งภายในและนอกชุมชน

ซึ่งสามารถมองภาพรวมของชุมชนในปัจจุบันได้ว่าไม่ใช่การมองชุมชนในแนวราบหรือการมองชุมชนตามหลักทางกายภาพเหมือนในอดีต แต่ชุมชนในปัจจุบันเป็นชุมชนที่มองผ่านกระบวนการการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีความเชื่ออันเดียวกัน ผ่านระบบการจัดการที่เป็นระบบและสามารถร่วมแก้ไขปัญหาอุปสรรคด้วยศักยภาพของชุมชนเองดังที่ อนุชาติ พวงสำลี (2542 : 294) อธิบายสรุปความเป็นชุมชนในปัจจุบันว่าเป็นลักษณะของการที่ผู้คนหันหน้าเข้าหาหันเพื่อเผชิญกับปัญหา หรือแรงกดดันจากสังคมภายนอก หรือจากความตั้งใจในความปรารถนาร่วมกันของคนในสังคมว่าต้องการให้ชุมชนของตนเป็นเช่นไร โดยความเป็นชุมชนที่แท้จริงนั้นย่อมดำเนินไปบน

พื้นฐานของความรัก ความเอื้ออาทร กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องรู้จักใจกว้างยอมรับ ความแตกต่าง และความหลากหลายซึ่งเป็นคุณค่าหลักของระบอบประชาธิปไตยและความเป็นพลเมือง ความเป็นชุมชนดังกล่าวแตกต่างจากการสร้างภาพลวงให้หลงนึกว่าเป็นชุมชนที่เข้มแข็งเหมือนเช่นกิจกรรมพัฒนาในหลายกิจกรรมที่สร้างขึ้นมีผู้เข้าร่วมมากมาย แต่กลับพบว่า กิจกรรมดังกล่าวเป็นเพียงเรื่องของการ “เฮโลสาระพา” โดยไม่สามารถสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจและยกระดับสำนักของการพัฒนาขึ้นมาได้

ซึ่งเมื่อมองนัยยะความเป็นชุมชนจากที่นำเสนอมานั้นสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชุมชนนั้นเกี่ยวกับอำนาจ อุดมการณ์ และความสัมพันธ์ทางสังคม ผลผลิตของทั้งสามเรื่องนี้ คือการปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งก็มีทั้งความกลมกลืนและความขัดแย้ง ดังนั้นความเป็นชุมชนจึงมีหลากหลายและไม่ใช่นัยที่ยึดติดกับพื้นที่เสมอไป

- แนวความคิดชุมชนเข้มแข็ง

ซึ่งจากการนำเสนอแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความหมายในเชิงกระบวนการที่มีพลวัตความเคลื่อนไหวและการปกป้องสิทธิความเป็นชุมชนซึ่งสามารถวัดหรือดูได้จากกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่รวมตัวกันว่ามีลักษณะอย่างไร นั่นคือลำพังเพียงการรวมตัวของคนในหมู่บ้านในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งไม่เพียงพอที่จะกล่าวได้ว่าพื้นที่นั้นมีความเป็นชุมชน หรือมีองค์กรชุมชน แต่การรวมตัวนั้นจะต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์กิจกรรม การมีส่วนร่วมของคนในกลุ่ม และการจัดการกลุ่มหรือองค์กรนั้นด้วย ซึ่งสามารถนำไปสู่ความเป็น “ชุมชนเข้มแข็ง” ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ดร.ยศ สันตสมบัติ (2541 อ้างใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ 2541: 252) ได้นำเสนอแนวคิดที่ว่าหน้าที่ชุมชนจะสร้างความเข้มแข็งและทำการต่อสู้กับการปิดล้อมของตนเองเอาไว้ดำรงรักษาความเป็นอิสระและศักยภาพในการจัดการกับชีวิตของตนเองเอาไว้ได้นั้น ชุมชนจะต้องไปให้พ้นจากการยึดติดกับวัฒนธรรมชุมชนเพียงอย่างเดียว หากจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจารีตประเพณีวิถีปฏิบัติเดิมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการและความจำเป็นของยุคสมัย ชุมชนแต่ละแห่งไม่อาจอยู่อย่างเอกเทศอีกต่อไปแต่ชุมชนจะต้องขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายการผลิต เครือข่ายการลงทุน เครือข่ายการตลาด ฯลฯ ในรูปแบบใหม่ขึ้นมา

ชุมชนเข้มแข็ง (อาภาพันธ์ พันธุ, 2543: 10) กล่าวว่าไว้ว่าการที่องค์กรชุมชนเข้มแข็ง เพื่อที่จะได้ทำหน้าที่ตรวจสอบ และปกป้องสิทธิของท้องถิ่นได้เต็มที่ ซึ่งรัฐเองก็สามารถมีส่วนแสดงบทบาท เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรเหล่านี้ได้ด้วยการให้มีกฎหมายรับรองสิทธิขององค์กรชุมชนต่างๆ ทั้งที่ผูกติดอยู่กับท้องถิ่นตามประเพณี และองค์กรที่ผลิตใหม่ในรูปแบบ

เครือข่าย โดยไม่จำเป็นต้องจดทะเบียนแต่เพียงอย่างเดียวเสมอไป นอกจากนั้นความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนยังมีส่วนช่วยเสริมให้ท้องถิ่นมีศักยภาพมากขึ้น ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและการแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาตลอดจนเป็นกำลังพื้นฐานของระบบประชาธิปไตยแบบประชาสังคมในระดับรากหญ้าต่อไป

กิตติศักดิ์ ปกติและมาลี พฤษพงษ์สวัสดิ์ (2544 อ้างใน ทศนีย์ ลักษณะนิชนชัย, 2545: 26) พิจารณาถึงความเข้มแข็งของชุมชน ในแง่มุมของสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ที่มีอยู่หลายมาตรา ซึ่งจะมีส่วนสนับสนุนให้ชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจเป็นของชุมชน อำนาจการตัดสินใจเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง จำเป็นที่ชุมชนจะต้องเรียนรู้ถึงสิทธิของตนเองที่มีอยู่ตามกฎหมายและการนำมาใช้เพื่อพิทักษ์สิทธิของตนเอง

- แนวคิดการพิจารณาการเป็นชุมชนเข้มแข็ง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541) ได้สรุปถึงแนวคิดของชุมชนเข้มแข็งว่า คือชุมชนที่เป็นชุมชนเรียนรู้ (Learning Organization) คือสมาชิกของชุมชนเรียนรู้มีการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวคราวด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ รวมทั้งการเพิ่มความรู้ที่จำเป็นให้แก่ชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ จากการลงมือทำ ร่วมกัน เป็นการเรียนรู้ชั้นสูงเรียกว่า (ปัญญา) ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหของชุมชนได้ เพราะปัญญาเช่นนี้จะเสมือนพลังผลักดันชุมชนตลอดเวลา สองเป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตัวเอง (Community Management) การจัดการประกอบด้วยการวางแผน คือมีโครงการ(Project)ของชุมชน ในโครงการต้องระบุว่าชุมชนจะทำอะไร (What) ใครจะทำ (Who) ทำที่ไหน (Where) ทำเมื่อไร (When) และทำอย่างไร (How) การจัดการกระบวนการเป็นการเตรียมการเพื่อการดำเนินการตามแผนข้อแรก ต้องเตรียมคน เตรียมวัสดุ เตรียมเงิน มีการวางแผนว่าใครรับผิดชอบงานใด การลงมือตามแผนเป็นการทำตามแผนงานที่กำหนด และปฏิบัติตามขั้นตอนจนกว่าจะเสร็จงาน สามเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) แสดงออกโดยการที่สมาชิกมีความผูกพัน รักดีต่อชุมชน เสียสละในการทำงานเพื่อชุมชน มีความรู้สึก เป็นเจ้าของชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งที่สมาชิกจะยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น มีวัด มีพระ หรือมีผลประโยชน์ปัจจุบันและอนาคตร่วมกัน ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่งสี่เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) หมายถึงภาพรวมของคนมีความสันติสุข ในขณะที่สันติสุขเป็นยอดของคุณภาพและคุณธรรม สันติภาพก็เป็นศูนย์รวมการเรียนรู้ ความสามารถในการจัดการและการมีชีวิตจิตใจ หรือจิตวิญญาณ

ในส่วนของการพิจารณาถึงเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน กาญจนา แก้วเทพ (2540: 53-54) ได้นำเสนอแนวทางไว้ว่าต้องดูจาก

1. ตัวบุคคลหรือทุนมนุษย์ สิ่งที่บอกความเข้มแข็งของชุมชน คือการเจริญเติบโตในเชิงปริมาณและคุณภาพขององค์กร นั่นคือมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นและมีการสืบทอดคนรุ่นใหม่เข้ามารับช่วงภาระงาน ส่วนในเชิงมิติคุณภาพดูได้จากความรู้ความสามารถ และทักษะ รวมทั้งความคิดและพลังแห่งศีลธรรมทั้งของสมาชิกและผู้นำ อีกทั้งผู้นำอาจดูได้จากความสามารถและการสานผลประโยชน์ ส่วนสิ่งที่สำคัญที่ต้องดูอีกอย่าง คือพลังสร้างสรรค์ของสมาชิกในการคิดค้นและทำกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวาและความต่อเนื่อง

2. ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม ผลงานหรือกิจกรรมของกลุ่มมีความต่อเนื่อง ดำเนินการอย่างเป็นเครือข่าย และขยายกิจกรรมใหม่นอกจากนี้พิจารณาได้จากความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่องค์กรเผชิญในภาวะวิกฤต

3. ปริมาณและคุณภาพของทุนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือสภาพแวดล้อม พิจารณาจากทุนด้านปริมาณของวัตถุที่เพิ่มมากขึ้นหรือได้มา เช่นกลุ่มวัวควาย มีวัวควายเพิ่มขึ้น กลุ่มสมุนไพรมีการรักษาพันธุ์พืชและป่าตามธรรมชาติ เป็นต้น ส่วนมิติเชิงคุณภาพพิจารณาจากความยั่งยืนของทุน เช่นระบบการบริหารจัดการที่ทำให้สามารถเพิ่มวัตถุและสภาพแวดล้อมที่เป็นทุน เป็นต้น

4. ทุนเพื่อนหรือเครือข่าย การมีเครือข่ายสมาชิกหรือกิจกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเห็นถึงศักยภาพในการระดมทุน ในแง่ปริมาณอาจดูได้จากเครือข่ายในลักษณะของความร่วมมือในการปฏิบัติและลักษณะของอำนาจในการเจรจาต่อรองหรือประสานงาน

5. สถานภาพขององค์กรชุมชน ซึ่งจากองค์ประกอบที่หนึ่งถึงสี่เป็นเพียงการพิจารณาจากตัวองค์กรชุมชนเท่านั้น การพิจารณาศักยภาพควรอ้างอิงจากภายนอกด้วย นั่นคือการประเมินการยอมรับต่อองค์กรชุมชนจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องว่าให้การยอมรับในเรื่องอะไรและมากน้อยแค่ไหน

สามารถสรุปกระบวนการพัฒนาจากสถานะของการรวมตัวของชุมชนไปสู่กระบวนการชุมชนเข้มแข็งนั้นชุมชนจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของทุนทางสังคมในชุมชนและมีการจัดการกับปัญหาที่เข้าร่วมทั้งมีการสร้างสรรค์ในการพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าต่อไปดังที่ ดร.อินสอน บัวเขียว (2546) ได้นำเสนอการสรุป เกี่ยวกับแนวความคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนไว้ว่า คือการที่ประชาชนรวมตัวกันและมีการจัดการ ซึ่งจะเกิดต้นทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งต้นทุนทางสังคมเป็นต้นทุนที่สำคัญที่สุดในการแก้ไขปัญหา การมีการจัดการทำให้มี

พลังในการแก้ไขปัญหา ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการที่ประชาชนในระดับหมู่บ้านหรือเล็กกว่าหมู่บ้านรวมตัวกัน เกิดองค์กรจัดการที่เรียกว่า องค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้านมีการเรียนรู้ที่ทรงพลังด้วยการวิเคราะห์ปัญหา วินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก ตัดสินใจทางเลือกที่ถูกต้อง ความเข้มแข็งของชุมชนจะแก้ไขปัญหาทุกครั้งของชุมชน ได้แก่ความยากจน อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือปัญหาสังคมต่างๆ ซึ่งในความเป็นชุมชนที่มีความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันและมีการทำงานร่วมกัน จึงเป็นหน่วยที่มีประชาธิปไตยอย่างแท้จริงและได้รับผลของประชาธิปไตยอย่างเต็มที่คือความสุขและความเจริญ ความเป็นชุมชนหรือความเข้มแข็งของชุมชน หรือการเมืององค์กรชุมชนเป็นประชาธิปไตยระดับพื้นฐานที่จะทำให้การเมืองการปกครองระดับบนมีความถูกต้องยิ่งขึ้น

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ควรจะเป็นนโยบายพัฒนาประชาธิปไตยโดยรอบด้าน ที่จะต้องทำก่อนภายใต้กรอบกฎหมายปัจจุบันและถ้ามีความจำเป็นต้องออกกฎหมาย องค์กรชุมชนก็ต้องริบดำเนินการและหากจะได้ยกร่างไว้ในรัฐธรรมนูญ เห็นเป็นการสมควรที่จะให้มีการบัญญัติขึ้นไว้ด้วย

ซึ่งแม้ว่ารัฐจะสนับสนุนชุมชนหรือไม่ คนในชุมชนเองก็จำเป็นจะต้องเป็นผู้แสวงหาความรู้เพื่อมาปรับวิถีชีวิตของตนเอง เพื่อความอยู่รอดในกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เคยหยุดนิ่ง โดยเฉพาะโลกยุคปัจจุบัน การเรียนรู้หลักการเทคโนโลยีตลอดจนการติดตามข้อมูลข่าวสาร เพื่อการนำมาใช้ในการบริหารจัดการกิจการชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากสังคมปัจจุบันมีการแข่งขันกันสูง ผู้นำหรือผู้บริหารชุมชนทุกระดับจะต้องเอาใจใส่ในภาวะนี้อย่างแท้จริง จึงจะนำความสุขมาสู่ชุมชนของตนได้ ละสมควรแก่การยกย่องสรรเสริญ

แต่อย่างไรก็ตามการรวมตัวขององค์กรชุมชนนั้นเป็นเพียงการรวมตัวเพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้ามากกว่าผลประโยชน์ระยะยาว และมักมีผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นองค์ประกอบอยู่ด้วย การรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็งจึงไม่เกิดขึ้น ทำให้การต่อสู้ขององค์กรไม่มีความต่อเนื่องและความเป็นเอกภาพเพียงพอ เมื่อใดที่มีการต่อสู้ที่ยืดเยื้อ ก็มักจะเกิดความขัดแย้งกันเองในกลุ่มผู้นำหรือในบางครั้งเมื่อมีการต่อสู้ได้รับผลประโยชน์เฉพาะหน้าบางส่วน บางกลุ่มก็จะยกเลิกการต่อสู้โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ระยะยาว ซึ่งทั้งหมดเป็นจุดอ่อนที่สำคัญขององค์กรชุมชน

- แนวคิดชุมชนเข้มแข็งป้องกันยาเสพติด

อย่างไรก็ตามกระบวนการชุมชนเข้มแข็งได้มุ่งเน้นบทบาทของชุมชนที่มี การจัดการร่วมกันผ่านการรวมตัวกันด้วยความเอื้ออาทรและมีการจัดการที่ดี รวมทั้งทุนทางวัฒนธรรมชุมชนที่มีการสะสมมา ซึ่งเป็นผลให้สามารถเผชิญหน้ากับปัญหาที่เข้ามากระทบกับ

ชุมชนและสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาเสพติดก็เป็นปัญหาอย่างหนึ่งที่เข้ามากระทบและท้าทายการจัดการของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาก็ให้ชุมชนได้แสดงศักยภาพของชุมชนเข้มแข็งได้ดังนี้

อเนก นากะบุตร และ แกรี สุวรรณรัตน์ (2537 อ้างใน สมพงษ์ ตั้งตัว, 2543: 18-19) นำเสนอแนวคิด “การผสมผสานกระบวนการชุมชนเข้มแข็งและกระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด” ได้ดังนี้

1. การริเริ่มของผู้นำชุมชนในการแสดงบทบาทในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ดี มีความเข้าใจกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน มีความเข้าใจทั้งวัฒนธรรมเดิมของชุมชนและวัฒนธรรมคนพื้นราบ เข้าใจธรรมชาติของผู้เสพติด และผู้นำ/ผู้ก่อการเป็นผู้ที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชน
2. การแสวงหาแนวร่วม ผู้นำ/ผู้ก่อการ จะทำการสร้างความเข้าใจต่อสภาพปัญหายาเสพติดที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ กลุ่มเป้าหมายที่ผู้นำเข้าไปสัมผัส จะเป็นกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่พร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามา วิธีการสร้างแนวร่วมขึ้นอยู่กับการสนทนาระดับปัจเจก และเงื่อนไขของชุมชน ประการสำคัญก็คือผู้นำจะไม่นำกลุ่มเผชิญหน้าหรือต่อต้านผู้จำหน่ายยาเสพติดในขั้นนี้
3. การขยายความคิด และชี้ให้ชุมชนเห็นปัญหา หลังจากที่เกิดกลุ่มย่อยที่มีความตระหนักต่อปัญหายาเสพติด กลุ่มนี้ก็จะมีความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหายาเสพติดภายในชุมชน กลุ่มจะหาโอกาสในการสร้างความเข้าใจกับสมาชิกอื่นของชุมชนในทุกโอกาส ทั้งทางตรงและทางอ้อม ชี้ให้ชุมชนเห็นภัยของยาเสพติดที่จะเกิดขึ้น ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน
4. จัดตั้งองค์กรและกลไกในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของชุมชน ตลอดจนดำเนินการบำบัดรักษาผู้เสพยาเสพติดในชุมชน จากการดำเนินการของกลุ่มย่อยอย่างต่อเนื่องและชุมชนทั้งชุมชนเกิดความตระหนัก และรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดเฉพาะชุมชน ตลอดจนร่วมกันให้มีกฎระเบียบของหมู่บ้าน ตลอดจนกลไกการบริหารจัดการ โดยเฉพาะ เมื่อชุมชนได้ดำเนินการมาถึงระดับนี้ ชุมชนจะมีกิจกรรมเพื่อลดปัญหายาเสพติด เช่น การป้องกัน การบำบัดรักษา การฟื้นฟู การบำบัดซ้ำผู้เสพติด การติดตามดูแลอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมเหล่านี้ ชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการเองทั้งสิ้น

สรุปได้ว่าการศึกษานโยบายบทบาทของชุมชน ก็เพื่อให้ทราบถึงกลไกศักยภาพของชุมชน เนื่องจากบทบาทของชุมชนเปรียบได้กับฐานรากของสังคม และในปัจจุบันชุมชนก็เป็น

อีกศูนย์อำนาจที่กำลังพัฒนาเติบโตขึ้นมาภายใต้การให้สิทธิและอำนาจของรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 เพื่อนำศักยภาพของชุมชนไปสู่บทบาทในการแก้ไขปัญหาเสียดัด ที่พื้นฐานในการแพร่กระจายของยาเสพติดสาเหตุหลักก็มาจากชุมชน บทบาทของชุมชนจึงเป็นผู้รับทราบปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและชุมชนต้องแสดงบทบาทในการแก้ไขปัญหาเสียดัดที่เกิดขึ้น โดยผ่านจากความเป็นชุมชนที่สะท้อนถึงการที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันหรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกันจะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำจนทำให้เกิดแนวความคิดชุมชนนิยม ซึ่ง ชีระพงษ์ แก้วหาญ (2544 : 20) นำเสนอว่าการเกิดชุมชนนิยมต้องเน้นที่การสร้างชุมชนและประชาสังคมตามลักษณะของกลุ่มหรือองค์กรที่เกิดจากวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นเพราะเห็นว่าลักษณะการรวมตัวของคนในชุมชนท้องถิ่นส่วนหนึ่งเกิดมีอยู่แล้วตามธรรมชาติและเป็นลักษณะของประชาสังคมที่แท้จริง อีกทั้งยังหล่อหลอมมาด้วยความรู้สึกผูกพันเหมือนเครือญาติเดียวกันซึ่งเป็นรากฐานให้กับการสร้างชุมชนประชาสังคมที่สำคัญ

ซึ่งเป็นศักยภาพของชุมชน ในการทำให้เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งสามารถพัฒนาศักยภาพในการเป็นชุมชน เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาเสียดัดอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการประเมินปัญหา การแสวงหาแนวทางแก้ไข การใช้วิถีชุมชน หรือการทำชุมชนบำบัด ซึ่งเป็นส่วนที่การแก้ไขปัญหาในส่วนที่ภาครัฐไม่สามารถเข้าถึง ซึ่งทำให้เราเข้าใจรูปแบบการดำเนินงานวิธีการดำเนินงาน และผลของการดำเนินงานที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐมากขึ้น ว่ามีลักษณะและมีประสิทธิภาพรวมแค่ไหนรวมทั้งส่งผลต่อบทบาทของภาครัฐอย่างไร

สอดคล้องกับอาจารย์ศ สันตสมบัติ (กรุงเทพมหานคร 15 กันยายน 2546: 2) ที่ได้นำเสนอหน้าที่ของรัฐไทยในปัจจุบันว่า ในช่วงเวลาหลายสิบปีมานี้ภายใต้รัฐบาลเผด็จการหรือรัฐบาลพลเรือน รัฐไทยทำการจัดสรรความมั่งคั่งของชาติไปในทิศทางเดียวกันด้วยการให้สัมปทานหรือสถานะความได้เปรียบแก่ชนชั้นนำจำนวนน้อยที่คอยฟังฟังรัฐและรัฐเองก็ฟังฟังคนกลุ่มนี้เช่นกัน แต่ก่อนที่รัฐจะจัดสรรความมั่งคั่งของประเทศชาติ ประเทศชาติต้องสร้างความมั่งคั่งขึ้นมาเสียก่อน ในกระบวนการสร้างความมั่งคั่งนี้รัฐต้องไม่กีดขวางวิถีของราษฎรซึ่งเป็นคนที่รู้ดีที่สุดว่าเขาต้องการอะไรและต้องทำอะไรบ้าง รัฐต้องกินสิทธิในการสร้างผลผลิตและรายได้ให้แก่พลเมืองสิทธิที่รัฐถกฉวยมาและคอยกีดกันประชาชน รัฐต้องจำกัดตัวเองให้ทำหน้าที่ที่จำเป็นซึ่งภาคเอกชนไม่สามารถทำได้เท่านั้น รัฐต้องเรียนรู้ที่จะจำกัดสิทธิของตนเอง

หรือสำคัญไปกว่านั้น ภาคประชาชนนี้แหละที่จะต้องออกโรงเคลื่อนไหวเพื่อจำกัดสิทธิของรัฐ ด้วยการไม่ยอมให้มีการสร้างระบบบริหารจัดการแบบรวมศูนย์เกิดขึ้น เป็นการสะท้อน

ให้เห็นถึงการพัฒนาศูนย์อำนาจต่างๆ เช่น ชุมชนจะต้องแสดงศักยภาพในการปกป้องและสนองตอบความต้องการของตนเองร่วมกับรัฐที่จะมาเป็นหุ้นส่วนในการดำเนินงานมากกว่าเดิม

2.3 สรุปแนวคิดและทฤษฎี

จากแนวคิดและทฤษฎีที่นำเสนอคือแนวคิดทฤษฎีเรื่องรัฐและบทบาทหน้าที่ของรัฐบาลกับแนวคิดทฤษฎีเรื่องชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน สามารถสรุปแนวคิดและทฤษฎีทั้งสองที่สามารถนำมาอธิบายแนวทางการวิจัยเรื่องบทบาทการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคชุมชนในกระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดได้ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎีเรื่องรัฐและหน้าที่ของรัฐบาลงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งนำเสนอการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงในบทบาทของรัฐบาลได้กระแสดการเปลี่ยนแปลงของโลกที่พัฒนาสู่ยุคโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงบทบาทของชุมชนในสังคมไทยภายหลังปี พ.ศ.2540 อันเนื่องมาจากวิกฤตเศรษฐกิจและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ซึ่งสามารถสรุปแนวความคิดรัฐไทยปัจจุบันในภาพภาพรวมได้ดังนี้

“รัฐในปัจจุบันเป็นหน่วยทางสังคมที่มีความสำคัญในการทำให้เกิดประโยชน์สุขกับสมาชิกภายในรัฐ ซึ่งประกอบไปด้วยทั้งปัจเจกชน กลุ่มชุมชน บรรษัทต่างๆ ฯลฯ ผ่านทางการประสานผลประโยชน์และการดำเนินงาน ระหว่างภาคต่างๆ ในสังคมทั้งปัจเจกชน ภาครัฐ ภาคเอกชนหรือภาคประชาสังคม ภายใต้กรอบการใช้อำนาจอธิปไตย (The Sovereign)”

โดยที่รัฐไทยในปัจจุบันจำเป็นต้องให้ความสำคัญและตระหนักถึงความหลากหลายหรือที่เรียกว่าพหุนิยมในสังคมอย่างแท้จริง เนื่องจากบทบาทของกระแสโลกาภิวัตน์ได้ทำให้เกิดการเจริญเติบโตของกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่สามารถดำเนินการข้ามหรือลัดรัฐ บวกกับปัจจัยในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ที่กระตุ้นให้สิทธิกับกลุ่มต่างๆ ในสังคมได้พัฒนาศักยภาพและสามารถกำหนดแนวทางของตนเองหลังจากการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจจนเกิด Debt Crisis ในสังคมไทยช่วงปี2540 เป็นต้นมา ซึ่งได้พิสูจน์แล้วว่ารัฐไม่ใช่องค์กรที่จะสามารถดูแลกลุ่มต่างๆ ภายในรัฐได้อย่างทั่วถึงอีกต่อไป

“ดังนั้นรัฐในนัยยะปัจจุบันต้องมีหน้าที่เป็นผู้จัดระเบียบดูแลประสานผลประโยชน์ให้กับศูนย์อำนาจต่างๆ ในรัฐและเปิดโอกาสให้ศูนย์อำนาจต่างๆ ในรัฐได้แสดงบทบาทในการสร้างและปกป้องประโยชน์ของตนเอง”

แต่อย่างไรก็ตามรัฐในงานวิจัยชิ้นนี้ควรทำหน้าที่เป็นสถาบันที่เป็นกลางและให้ความเป็นธรรมแก่ทุกภาคส่วนในสังคมภายใต้หลักธรรมาภิบาล รวมทั้งให้สมาชิกของสังคมต้องมียุติธรรมภาพและอำนาจอย่างเท่าเทียมกันไม่ให้เกิดภาวะเหลื่อมล้ำเชิงอำนาจ เนื่องจากรัฐประกอบ

ไปด้วยสถาบันต่างๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งสถาบันเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา การเมือง รวมทั้งสถาบันชุมชนก็เป็นหนึ่งในสถาบันที่สำคัญ ซึ่งสถาบันต่างๆ ในสังคมจะทำหน้าที่ประสานกันเพื่อความอยู่รอดของรัฐ

ดังนั้นอำนาจในการดำเนินการต่างๆ จึงไม่ควรกระจุกตัวอยู่ที่อำนาจรัฐเท่านั้น แต่จำเป็นต้องกระจายให้กับสถาบันต่างๆ ด้วยให้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของรัฐและสังคม หรือเพื่อช่วยให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจ และแสวงหาความยินยอม เพื่อยุติข้อขัดแย้งต่างๆ ในรัฐโดยสันติวิธี เนื่องจากรัฐเพียงองค์กรเดียวไม่สามารถแสดงบทบาทการจัดการทั้งหมดได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ที่ศึกษาบทบาทของรัฐในการแก้ไขปัญหาเสพติด ที่แสดงให้เห็นว่าปัญหาของยาเสพติดในหลายทศวรรษที่ผ่านมาอำนาจในการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมามีการกระจุกตัวอยู่ที่บทบาทของรัฐตามความเชื่อในหน้าที่ของรัฐอำนาจนิยมรวมทั้งตัวปัญหาเสพติดถูกสร้างภาพลักษณ์ให้เป็นประเด็นเรื่องความมั่นคงและเป็นภาพของอิทธิพลและความอันตรายมาช่วยเสริม จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้รัฐต้องมองว่าเป็นประเด็นที่รัฐต้องจำเป็นต้องเข้ามาจัดการอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ในขณะที่ปัญหาเสพติดก็เข้าไปกระทบกับทุกภาคส่วนทุกสถาบันของรัฐ แต่บทบาทของสถาบันต่างๆ กลับไม่มีหน้าที่หรืออำนาจหรือศักยภาพมากพอในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจาก อำนาจและทรัพยากรต่างๆ เช่นอำนาจการปราบปราม การบำบัด อำนาจการจัดการงบประมาณตกอยู่ภายใต้รัฐ ดังนั้นจากหัวข้อวิจัยที่ศึกษา จึงมุ่งที่จะนำเสนอบทบาทหน้าที่ของรัฐในรูปแบบที่เปิดโอกาสให้ภาคส่วนและสถาบันอื่นๆ เข้ามาแบ่งส่วนอำนาจในการจัดการ ซึ่งเน้นที่บทบาทของสถาบันเครือข่ายชุมชน

จากแนวทางการวิจัยทำให้แนวคิดเรื่องรัฐและหน้าที่รัฐมุ่งที่จะอธิบายและวิเคราะห์ถึงบทบาทของรัฐในปัจจุบันโดยใช้หลักดังนี้

1. การแบ่งหน้าที่ (Functional Differentiation)
2. การประสานงานกัน (Coordinate)
3. การสร้างความเป็นชาติเดียวกัน (Nation State)

เช่นเดียวกับปัญหาเสพติดที่ปัญหาที่ผ่านมามีการแพร่ระบาดเข้าไปในชุมชนชุมชนเป็นต้นตอของปัญหาทั้งการแหล่งเสพ แหล่งพักยา หรือแหล่งกระจายสินค้า เช่นชุมชนคลองเตย ชุมชนเป็นพื้นที่ที่รับทราบปัญหามากที่สุด แต่ที่ผ่านมามีบทบาทการจัดการตกอยู่กับภาครัฐที่อยู่ภายนอก ในขณะที่ชุมชนที่เกิดปัญหามีบทบาทน้อยมากในการร่วมจัดการ จึงจำเป็นที่บทบาทของภาครัฐที่จะต้องกระจายและลดบทบาทการจัดการของรัฐเองให้ชุมชนได้เข้ามาช่วยจัดการมากขึ้น เนื่องจากเป็นส่วนที่รู้ปัญหาและรู้วิธีการแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุด เพียงแต่ที่ผ่านมามีการกระจุกตัวอยู่ที่อำนาจของภาครัฐทั้งหมด ชุมชนส่วนมากเป็นเพียงที่รองรับนโยบายมาดำเนินการ

ซึ่งจากบทบาสดังกล่าวได้สอดคล้องและจะสามารถอธิบายภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของอำนาจรัฐ จากแนวคิดบทบาทและหน้าที่รัฐภายใต้การปฏิรูประบบราชการ ตุลาคม พ.ศ. 2544 ที่สามารถสรุปภาพรวมได้ว่า ภาครัฐมีความจำเป็นที่จะต้องลดขนาดให้เล็กลงและมีความคล่องตัวมากขึ้น หน้าที่ของรัฐไม่ควรกำหนดตายตัวว่ารัฐจะทำหรือไม่ทำอะไร แต่ควรมุ่งเน้นที่ระหว่างภาครัฐและเอกชนใครทำอะไรได้มีประสิทธิภาพสูงสุด และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้มากที่สุด ก็ควรมอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินการ นอกจากนี้บทบาทของภาครัฐภายหลังการปฏิรูประบบราชการต้องมุ่งเน้นการดำเนินงานสองด้านในเรื่องความสัมพันธ์ไม่ว่ากับภาครัฐต่อประชาชน เอกชนหรือชุมชนคือต้องมีลักษณะ

- ต้องมีความเป็นหุ้นส่วน ซึ่งมุ่งเน้นความสัมพันธ์ในแนวราบที่อาศัยความร่วมมือกันของสองของหลากหลายสถาบันในสังคมเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ของรัฐโดยรวม

- รัฐต้องขยายและพัฒนาสู่การเป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวก ซึ่งด้วยอำนาจจอชไปโดย ข้อกฎหมายและทรัพยากรทำให้รัฐต้องเป็นกลไกในการสร้างศักยภาพในการแข่งขันหรือสร้างบทบาทให้เอกชน ปึงเอกชนหรือชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เช่นการออกนโยบายที่เอื้ออำนวย การเป็นศูนย์ข้อมูลหรือการสร้างกฎระเบียบข้อบังคับที่เอื้ออำนวย.

ดังนั้นรัฐจำเป็นต้องกระจายอำนาจและหน้าที่สู่สถาบันต่างๆเพื่อความสะดวกในการดำเนินงานและความมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกระบวนการแก้ไขปัญหายาเสพติด

บทบาทของสถาบันชุมชนมีความจำเป็นอย่างมากในการเป็นกลไกหนึ่งในการร่วมแก้ไขปัญหายาทั้งกระบวนการป้องกันและป้องปราม เนื่องจากชุมชนถือเป็นจุดเริ่มของการแพร่กระจายปัญหายาเสพติด จากการทำวิจัยประเด็นนี้มุ่งที่จะวิเคราะห์ในแนวคิดบทบาทของชุมชนภายใต้กรอบนัยยะความหมายชุมชนในปัจจุบันดังนี้

“การที่เครือข่ายหรือกลุ่มคนมีวัตถุประสงค์ ความเข้าใจร่วมกัน มีการสื่อถึงกันอย่างต่อเนื่องและชัดเจน และเข้าใจในความเชื่อร่วมกัน จนทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องในการประสานประโยชน์และปกป้องผลประโยชน์ โดยใช้การจัดการร่วมกันหรือวัฒนธรรมชุมชนหรือวิถีดั้งเดิมที่นำมาประยุกต์ใช้กับวิถีปัจจุบันและการเรียนรู้จากการวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหาการตัดสินใจในทางเลือกที่เกิดขึ้นทั้งจากภาครัฐหรือประชาสังคมในชุมชน ผ่านกระแสการกระทำของรัฐหรือปัจจัยแวดล้อมรอบๆชุมชน จนเป็นผลให้เกิดการสะสมทุนทางสังคมหรือต้นทุนทางชุมชน ทำให้เกิดความมั่นคงในชุมชนและนำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งโดยการจัดระบบชุมชนให้มีประสิทธิภาพ”

ดังนั้นชุมชนในกระบวนการวิจัยครั้งนี้จึงไม่ใช่ชุมชนในนัยยะเชิงกายภาพหรือภูมิศาสตร์อย่างเดียวนชุมชนจึงสะท้อนถึงการรวมกลุ่มที่เกิดจากความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ทางจิตใจด้วย

อย่างไรก็ตามจากกระบวนการความเป็นชุมชนที่กล่าวมานั้นจะนำสู่ความมั่นคงของชุมชนซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของภาครัฐและประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งสามารถสรุปได้คือ

“ชุมชนที่ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและปกป้องสิทธิของชุมชนตนเอง ผ่านการเป็นชุมชนเรียนรู้ (Learning Organization) ที่ชุมชนรับทราบถึงสถานการณ์ความเป็นไปของสังคมชุมชน รวมทั้งเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชนได้โดยเป็นชุมชนที่มีบทบาทในการจัดการตนเอง (Community Management)” ซึ่งประกอบไปด้วย

1. การมีโครงการชุมชน (project) ซึ่งระบุว่าในโครงการชุมชนจะทำอะไรเพื่อแก้ปัญหาอะไร (What) ใครจะทำ (Who) ทำที่ไหน (Where) ทำเมื่อไร (When) และทำอย่างไร (How) เพื่อเป็นการจัดกระบวนการเตรียมการเพื่อการดำเนินการ
2. การมีทุนมนุษย์และผู้นำที่ดีซึ่งมีมิติทางความรู้และความสามารถ ซึ่งคือการขยายตัวของสมาชิกและการสืบทอดการทำงานและการพัฒนาเชิงคุณภาพเนื่องจากมีผู้นำที่มีประสิทธิภาพและเข้าใจกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน
3. บทบาทของกิจกรรม ต้องสัมพันธ์กันในเชิงคุณภาพและปริมาณ ซึ่งสามารถสะท้อนถึงการแก้ไข ที่ตรงกับปัญหาในชุมชนอย่างแท้จริงและเป็นการแก้ไขปัญหาที่อิงกับกระแสนิยมในสังคมแต่ต้องมาจากความต้องการความสมาชิกในชุมชนว่าจะป็นกิจกรรมที่แก้ไขได้จริง
4. สถานภาพขององค์กร คือการยอมรับจากภายในและภายนอกชุมชนมากน้อยแค่ไหน เพื่อเป็นการประเมินการยอมรับและสร้างอำนาจอันชอบธรรมจากทุกฝ่ายของสังคมทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน
5. การขยายตัวในการเป็นเครือข่าย เพื่อเกิดการพึ่งพาอาศัยกันทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ องค์ความรู้ การแสวงหาทุนและการเชื่อมประสานงานรวมทั้งเป็นการสร้างอำนาจในการเจรจาต่อรองกับสถาบันต่างๆในสังคมอีกด้วย

ซึ่งจากการสรุปทฤษฎีกรอบแนวคิดการมองชุมชนและการพัฒนาศักยภาพของชุมชนไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง สามารถนำไปวิเคราะห์กับกระบวนการวิจัยถึงบทบาทของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดร่วมกับภาครัฐ โดยการวิเคราะห์ผ่านหน้าที่ของชุมชนและภาครัฐที่จะเชื่อมสัมพันธ์และเกื้อหนุนกันดังนี้

“หน้าที่และบทบาทของรัฐในปัจจุบันมิใช่ศูนย์กลางอำนาจทั้งหมด เนื่องจากรัฐประกอบด้วยหลากหลายภาคส่วน แต่ละภาคส่วนควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของตนเอง แต่เนื่องจากข้อจำกัดทางอำนาจและทรัพยากรทำให้รัฐต้องเข้ามาสนับสนุนกระบวนการของแต่ละภาคส่วน ในขณะที่อำนาจการตัดสินใจต้องมาจากภาคส่วนนั้นๆ โดยเฉพาะปัญหาสาเหตุที่บทบาทของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม ผ่านการแสดงศักยภาพของชุมชนเข้มแข็งให้หน่วยงานภาครัฐมีความเชื่อใจในประสิทธิภาพและแสดงให้เห็นถึงศูนย์อำนาจต่างๆ ที่มีศักยภาพในการทำงาน โดยมีรัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนหรือเป็นการดำเนินงานในกลุ่มพันธมิตรแม้กระทั่งในปัญหาด้านความมั่นคง”

ซึ่งสอดคล้องกับการนำเสนอของ สุวัฒน์ คงแป้น (2544: 227) ที่สรุปการทำงานระหว่างภาครัฐและชุมชนได้ว่ารัฐและข้าราชการจะต้องเข้าใจพลังของชุมชนและเชื่อมั่นว่าประชาชนสามารถแก้ปัญหของตัวเองได้ สามารถกำหนดนโยบายและทิศทางในการสนับสนุนการทำงานของชุมชนอย่างเหมาะสม เพราะที่ผ่านมาปัญหาส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นปัญหาด้านนโยบายของรัฐ ปัญหาด้านโครงสร้างสังคมไทย ปัญหาเงินทุน ฯลฯ กล่าวคือการครอบงำโดยรัฐ ซึ่งรัฐจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่รัฐเป็นผู้กำหนด ประชาชนมีบทบาทเพียงผู้สนับสนุนและยินยอมตามที่รัฐกำหนดเท่านั้น ประชาชนไม่มีส่วนร่วมคิดร่วมทำตามกระบวนการที่ควรจะเป็นและดังที่สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น (2540) ได้นำเสนอการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและองค์กรชาวบ้านโดยภาครัฐและเอกชนมีจุดเน้นที่สิทธิและอำนาจขององค์กรชาวบ้านในการจัดการปัญหาต่างๆ โดยมีจุดสำคัญสองประการ

1. นโยบายของรัฐและกฎหมายจะต้องให้สิทธิและอำนาจแก่องค์กรของชาวบ้านมากขึ้น ทั้งในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการจัดการศึกษาของชุมชน การจัดเก็บภาษีท้องถิ่น การจัดตั้งงบประมาณเพื่อแก้ปัญหาท้องถิ่น ฯลฯ ทั้งนี้โดยผ่านองค์กรชาวบ้านมากขึ้นและเปิดโอกาสให้มีสิทธิและอำนาจแบบมีกฎหมายหรือกฎระเบียบรับรองรับให้มีการจดทะเบียนอย่างเป็นทางการแบบง่ายๆ เหมือนระบบธุรกิจเอกชน ทั้งนี้โดยไม่มีเจ้าหน้าที่รัฐ หรือในด้าน กฎระเบียบและขั้นตอนยุ่งยากมากนักแต่มีระบบของการสนับสนุน งบประมาณ วิชาการ (การอบรม สัมมนา การให้ข้อมูลข่าวสาร) กฎหมายต่างๆ แก่องค์กรชาวบ้าน การพัฒนาสมรรถนะต่างๆ ให้แก่องค์กรชาวบ้าน และการเสนอทางเลือกสำหรับแก้ปัญหาชีวิตตนเองครอบครัว กลุ่ม/องค์กรชุมชน

2. การกำหนดแผนงาน งบประมาณ และโครงการจากหน่วยงานรัฐและเอกชนต่างๆ ในลักษณะของการดำเนินงานโดยภาครัฐและเอกชนลงไปปฏิบัติงานกับองค์กรชาวบ้านสมควรเปลี่ยนแปลงมาเป็นการวางแผน งบประมาณ และโครงการโดยองค์กรชาวบ้านร่วมกับ

เจ้าหน้าที่รัฐและเอกชน และให้ผู้นำชาวบ้านมีสิทธิและอำนาจในการดูแลงบประมาณ การดำเนินงานและการติดตามผลเพื่อแก้ปัญหาต่างๆของชุมชน โดยการให้สิทธิและอำนาจแก่องค์กรชาวบ้านจะสามารถแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพความเป็นจริงซึ่งทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านดีขึ้น.

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในประเด็นที่หนึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่นำเสนอกระบวนการทำงานของภาครัฐในการทำงานด้านยาเสพติดไว้ดังนี้

พันตำรวจโท ชำนาญ วรรณยางกูร (2538) ได้นำเสนอว่าการแพร่กระจายของยาเสพติดในภาคเหนือที่เกิดขึ้นสาเหตุหนึ่งเนื่องจากการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปราบปรามยาเสพติดมีความยุ่งยากมากขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและด้านการปราบปรามยาเสพติดในที่นี้หมายถึง สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) ภาคเหนือและเจ้าหน้าที่ตำรวจในสังกัดตำรวจภูธรจังหวัดเชียงใหม่และความเชื่อที่ว่าสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ภาคเหนือ จะเป็นหน่วยงานหลักในการปราบปรามยาเสพติดซึ่งหมายความว่าสารเสพติดจะแพร่กระจายมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับการทำงานของเจ้าหน้าที่ในสำนักงานในสำนักงาน ป.ป.ส. ภาคเหนือว่าจะมุ่งทำงานมากหรือน้อยเพียงใด การปราบปรามก็จะได้ผลอย่างมากเมื่อเจ้าหน้าที่มุ่งหาข่าวให้ตรงเป้าเจาะเฉพาะแหล่งผลิต แหล่งจำหน่ายใหญ่ซึ่งก็แปรผกผันกันเมื่อเจ้าหน้าที่ทำงานไม่จริงจัง ในส่วนข้าราชการตำรวจในพื้นที่หากไปกระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเอง การปราบปรามก็จะยิ่งยุ่งยากมากขึ้น ไม่มีผู้ใดกล้าขัดขวางหรือเกรงกลัวการผลิต จำหน่ายยาเสพติดก็จะกระทำกันอย่างกว้างขวาง และมากยิ่งขึ้น

จรรยา สระมัจฉา (2539) ได้สะท้อนถึงบทบาทขององค์กรภาครัฐว่าควรมีการจัดองค์กร ระบบอำนวยการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับนโยบายยุทธศาสตร์ แนวทางแผนการดำเนินงานการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยองค์กรชุมชน เช่นระบบงบประมาณต้องอ่อนตัวตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ การฝึกอบรมข้าราชการให้มีจิตสำนึกเป็นผู้บริหาร ผู้สนับสนุนและผู้เอื้ออำนวย ไม่ใช่ผู้สั่งการ ระบบแผนจำเป็นต้องอ่อนตัวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และความต้องการของชุมชน/องค์กรชุมชน ดังนั้นรูปแบบขององค์กรภาครัฐ จึงควรมีลักษณะการบริหารในรูปบริษัทหรือกึ่งองค์กรพัฒนาเอกชน มีอำนาจในการจัดการเบ็ดเสร็จเพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (Dynamics)

เศรษฐา เศรษฐีธร (2541: 74) ได้นำเสนอถึงบทบาทของรัฐว่าเป็นกลไกที่จะเข้าไปกระตุ้น(ไม่ใช่ครอบงำ)ให้บุคคลหรือชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและสร้างความรู้

ความเข้าใจของการรับรู้ ที่จะต่อต้านหรือเผชิญปัญหา เหตุผลและความจำเป็นที่กลไกของรัฐ จะต้องเข้าไปมีบทบาทในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ก็เพราะเงื่อนไขบางประการที่ ชุมชนไม่สามารถเผชิญหรือแก้ไขได้เอง เช่นปัญหาผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ความรู้ความเข้าใจด้าน เทคนิควิธี การบังคับใช้กฎหมายต่างๆ

จุลจรัส ลิ้มถาวร (2541) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการปราบปรามยาบ้า ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในจังหวัดลำพูน ซึ่งผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงาน ปราบปรามยาบ้าคือ ปัจจัยด้านกฎหมาย และปัจจัยด้านแนวทางการดำเนินงานตามแผนแม่บท กรมตำรวจ ปัจจัยด้านบุคคลในท้องถิ่น ประกอบด้วย ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ กลุ่มนักการเมือง และนักธุรกิจ ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินงานปราบปรามยาบ้า ในส่วนของปัญหาที่พบ คือการที่เจ้าหน้าที่ ของรัฐได้เข้าไปมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดจากการค้ายาบ้า นอกจากนี้ยังมี การขาด งบประมาณ กำลังคน อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ ยาพาหนะที่ใช้ในการปราบปราม และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องยังขาดการประสานงานกัน

สานิต ธนทวี (2541) ได้ทำการศึกษาทัศนะของเจ้าหน้าที่ของรัฐต่อนโยบายในการ ป้องกันปราบปรามยาเสพติด ในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่าปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในจังหวัดกำแพงเพชรอย่างหนึ่ง คือการประสานนโยบายและ แผนยังไม่ชัดเจนทำให้มีปัญหาด้านการประสานงานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานราชการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ต่างฝ่ายต่างทำ ขาดการวางแผนกลยุทธ์ในการทำงาน ทำให้การป้องกันและปราบปราม ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ดังนั้นจำเป็นต้องมีหน่วยงานหลักที่จะเป็นผู้รับผิดชอบในการแปลงนโยบายเพื่อ วางแผนงานย่อย และมอบหมายหน่วยปฏิบัติในระดับล่างปฏิบัติต่อไป นอกจากนี้ยังต้องได้รับ ความร่วมมือจากประชาชน เพราะการต่อสู้กับยาเสพติดเหมือนการแข่งชิงประชาชน หากประชาชน ไม่ตกเป็นเหยื่อและให้ความร่วมมือกับรัฐแล้วยาเสพติดก็อยู่ไม่ได้ และต้องล่มสลายในที่สุด

พงศ์ชนก ยิ่งวิริยะ (2546) ได้กล่าวถึงบทบาทขององค์การราชการในการดำเนินการ แก้ไขปัญหายาเสพติดไว้ว่า ได้มีการพัฒนาจากองค์การราชการแบบดั้งเดิมที่มีความยุ่งยากและ ซับซ้อนในขั้นตอนการสื่อสาร สั่งการ มาสู่ระบบสื่อสาร สั่งการที่มีความคล่องตัวสูง ถึงแม้ว่าใน ระบบอื่นของหน่วยงานนั้นๆจะยังคงระบบเดิมขององค์การราชการไว้ก็ตาม แต่ระบบสื่อสารและ สั่งการในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการปราบปรามยาเสพติดได้มีการพัฒนาเป็นระบบที่มี ประสิทธิภาพและดำเนินการอย่างได้ผล เนื่องจากหน่วยงานต่างๆมุ่งมั่นที่จะร่วมกันแก้ปัญหาหรือ ขอบกพร่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง จนส่งผลให้ระบบการสื่อสารและสั่งการระหว่างองค์การ ราชการในการดำเนินงานปราบปรามยาเสพติดมีประสิทธิภาพสูง

เกษียร เตชะพีระ (2546: 6) ได้นำเสนอในบทความเรื่องปัญหา 2,500 ศพ ถึงปัญหาของรัฐในเรื่องวิธีการของรัฐไทยในการจัดการปัญหายาเสพติดว่า วิธีการในการเร่งรัดปราบปรามยาบ้าของรัฐบาลภายในระยะเวลาที่กำหนดซึ่งได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2546 เป็นต้นมาโดยการกำหนดให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองคือผู้ว่าราชการจังหวัดและเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องปราบปรามผู้ค้าและผู้เกี่ยวข้องกับยาบ้าอย่างน้อยให้ถึงร้อยละ 25 ของบัญชีรายชื่อผู้เกี่ยวข้องกับยาบ้าซึ่งถ้าเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวไม่ถึงร้อยละ 25 ก็อาจจะจะต้องถูกโยกย้ายหรือพิจารณาโทษทางวินัย ซึ่งวิธีการปราบปรามที่รัฐบาลกำหนดให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตของประชาชนผู้บริสุทธิ์เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในหลักเกณฑ์ที่รัฐบาลยอมให้นำเอาการตาย ไม่ว่าด้วยเหตุใดๆ ของบุคคลในบัญชีรายชื่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาบ้ามานับเป็นผลงานในการปราบปรามด้วย อันมีผลเท่ากับว่ารัฐบาลรู้เห็นเป็นใจด้วยกับ “การทำให้เกิดการตาย” ที่ต่อเนื่องและเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางที่สุดครั้งหนึ่งของสังคมไทย และทำให้สังคมเกิดความเคลือบแคลงสงสัยเป็นอย่างยิ่งว่าการฆาตคตที่เกิดขึ้นกว่าพันศพเป็นการที่ประชาชนซึ่งเกี่ยวข้องกับยาบ้าฆ่ากันเองทั้งหมดจริงหรือไม่ หรือมาจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐผู้รับผิดชอบซึ่งถูกเร่งรัดให้ดำเนินการในลักษณะเช่นนี้

ในด้านบัญชีรายชื่อผู้ค้ายาบ้าก็เป็นที่น่าสงสัยว่าได้มีการจัดทำขึ้นอย่างถูกต้องเพียงไร มีความไม่รอบคอบหรือการจงใจกลั่นแกล้งบุคคลหนึ่งบุคคลใดในการจัดทำบัญชีมาน้อยเพียงใด เพราะปรากฏมีผู้ออกมาร้องเรียนเป็นจำนวนมาก ว่าตนเองไม่ได้เป็นผู้ค้าหรือเกี่ยวข้องกับยาบ้าแต่กลับมีชื่ออยู่ในบัญชีดังกล่าว ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้สร้างความระส่ำระสายและสร้างบรรยากาศของความหวาดกลัวขึ้นโดยทั่วไปในสังคมในทุกพื้นที่ของประเทศ

ในประเด็นที่สองผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่นำเสนอกระบวนการทำงานของภาคชุมชนในการทำงานด้านยาเสพติดและด้านอื่นๆ ไว้ดังนี้

จิรพรรณ มุกระ (2537: 84) ได้นำเสนอว่าเพื่อให้องค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองและชุมชน จำเป็นต้องพิจารณาในเรื่องการให้การศึกษอบรมโดยเฉพาะการให้การศึกษานอกโรงเรียนอันเป็นการศึกษาเพื่อชีวิต เพื่อให้ความรู้ในเรื่องที่จำเป็นโดยกระบวนการทำงานเชิงเทคนิควิชาการ และการให้ประชาชนในชุมชนได้เรียนรู้เท่าเทียมกับการให้ประชาชนได้พัฒนาความรู้และความคิด เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนซึ่งในการฝึกอบรมควรจะทำอย่างต่อเนื่องกันเพื่อเป็นการเพิ่มความเชื่อมั่นในการทำงานร่วมกันและเกิดการยอมรับสิ่งใหม่ไปปฏิบัติ

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนรวมของชุมชนและประชาชนนั้นจะมาจากการชักชวนของคณะกรรมการหมู่บ้าน ความเชื่อในตัวผู้นำชุมชนว่าเป็นคนดี ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่รัฐเนื่องจากการพบปะกันบ่อยครั้งและปัจจัยสุดท้ายคือมีการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดในหมู่บ้าน สำหรับบุคคลที่ชักชวนให้องค์กรชุมชนเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติดนั้นส่วนใหญ่ได้แก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนและญาติพี่น้อง ตามลำดับ

เอนก นาคบุตร (2537) ได้เสนอทิศทางใหม่ ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยองค์กรชุมชน โดยมุ่งเน้นกระตุ้นและพัฒนา “ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน” เน้นให้ผู้นำและสมาชิกทั้งชุมชนเข้าร่วมกระบวนการคิด-พูด ทำร่วมกันการพบว่าปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาของทั้งชุมชนควบคู่การมี “สำนึก” ในการต่อสู้กับปัญหายาเสพติดอย่างมีส่วนร่วมของทั้งชุมชน พร้อมการมี “สติปัญญา” ในการปฏิบัติงานที่สอดคล้อง คือกระบวนการสร้าง “ภูมิคุ้มกันของชุมชน” ต่อการเผชิญหน้าระยะยาวต่อปัญหายาเสพติดที่กำลังรุนแรงและระบาดมากขึ้น

สมบัติ ศรีเรือง (2543) ได้ทำการศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อการพัฒนาบทบาทเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน โดยศึกษาเฉพาะกรณีกองบังคับการตำรวจนครบาล 2 ได้พบข้อสรุปของปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน คือ

ประเด็นแรกคือปัญหาและอุปสรรคในด้านการประสานงาน ซึ่งปัญหาที่พบมากที่สุดคือการแจ้งข้อมูลข่าวสารแก่ตำรวจเนื่องจากเกรงกลัวอิทธิพลของผู้จำหน่ายยาเสพติดและจะไม่สามารถได้รับความปลอดภัย รองลงมาคือการเข้าร่วมกิจกรรมด้านยาเสพติดเนื่องจากไม่มีเวลาว่างเพียงพอเพราะต้องประกอบอาชีพส่วนตัว

ประเด็นที่สองคือปัญหาอุปสรรคในด้านการฝึกกำลังต่อต้านยาเสพติดเนื่องจากไม่มีเวลาเข้ารับการอบรมความรู้ด้านยาเสพติดเพราะต้องประกอบอาชีพส่วนตัว

ประเด็นที่สามปัญหาและอุปสรรคในด้านการสนับสนุนการดำเนินงานด้านยาเสพติด เพราะขาดเงินทุนในการทำกิจกรรมและประชาชนก็ไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม

ประเด็นที่สี่ปัญหาและอุปสรรคในด้านการสร้างกระแสต่อต้านยาเสพติด เพราะขาดการกระตุ้นให้ประชาชนมีจิตสำนึกต่อต้านยาเสพติดเนื่องจากขาดการรณรงค์อย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้ประชาชนไม่ตื่นตัวเท่าที่ควร

อุบล หมดธรรม (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่องกลไกทางสังคมที่มีศักยภาพในการป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน ซึ่งพบว่ากลไกทางสังคมที่มีศักยภาพและใช้ได้ผลมากที่สุดคือความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ชุมชนจะช่วยกันควบคุมพฤติกรรมสมาชิกของชุมชนไม่ให้มีการกระทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสม เช่นการซุกซิบนินทา ซึ่งเป็นการแสดงว่าชุมชนไม่ยอมรับ กลไกที่

สำคัญรองลงมาคือการอบรมบ่มนิสัย เลี้ยงดู ของครอบครัวเพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีของครัวเรือนและสังคม เพื่อให้เกิดสำนึกที่จะประพฤติปฏิบัติให้เป็นที่ยอมรับของสังคม แต่กลไกนี้จะสามารถใช้เฉพาะรอบครัวของตนเท่านั้น การป้องกันในระดับชุมชน วิธีชีวิตจึงเป็นกลไกที่มีศักยภาพมากกว่ากลไกทางสังคมอื่นๆที่มีส่วนในการป้องกันปัญหาอาชญาเสพติด ก็เป็นเพียงการทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมา

จากบทความ “การแก้ไขปัญหายาเสพติดที่รัฐหรือการมีส่วนร่วมของทุกส่วนในชุมชน” (ยุทธศาสตร์สร้างสรรคพลังแผ่นดินเพื่อการพัฒนาประเทศ, 2546: 129) ได้นำเสนอถึงการให้ความเชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหายาเสพติดกับกระบวนการที่เป็นไปตามลักษณะความสัมพันธ์แบบชุมชน ซึ่งเริ่มจากการให้คุณค่าของชาวบ้านว่า มีองค์ความรู้ ในการจัดการปัญหาของชุมชนเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่คิดเป็น แต่ไม่มีโอกาสแสดงออก การจัดเวทีใหญ่ๆมีแต่แบบที่เป็นทางการ เมื่อเป็นทางการก็มักจะไม่ได้ข้อมูลที่ชัดเจนเนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงปัญหาได้ องค์ความรู้ที่ได้ก็จะไม่ลึกซึ้งแท้จริง เพราะชาวบ้านจะมองว่าเวทีที่เป็นทางการ ทำไปเพื่อใช้งบประมาณที่ได้มาเท่านั้น โดยการเกิดองค์ความรู้ที่แท้จริงนั้นต้องเกิดจากเวทีที่ไม่เป็นทางการ ลักษณะเวทีที่ดูไม่เป็นทางการมาก เช่นเวทีของคนเคยติดยาและค้ายา ให้เขาพูดคุยกันว่าทำไมถึงเลิกได้หรือเวทีของคนที่ยังเลิกไม่ได้ ให้ลองคิดหาทางออกกันเองแล้วเอามาเสนอ ซึ่งจะเกิดการสะท้อนให้เห็นซึ่งจะเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหายาที่ตรงกว่าการทำในลักษณะที่คิดแทนเขา

คำคุณ สิทธิสมาน (2547: 8) ได้นำเสนอในบทความเรื่องยาเสพติดจะกลับมาว่าจำเป็นต้องมีการทบทวนปัญหายาเสพติดกันไม่เฉพาะแต่ในรายละเอียดของแผนปฏิบัติ หากแต่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนในระดับกระบวนทัศน์ (Paradigm) ด้วยซึ่งคำคุณสรุปว่าไม่ว่าจะมีแผนกติกักักเพียงใด แต่หากยังไม่ถึงขนาดปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์หรือ Paradigm Shift เพื่อปรับทิศการพัฒนาประเทศครั้งสำคัญ ความคึกคักแข็งขันนั้นก็จะเป็เพียงรูปแบบที่ดูงามชั่วคราวชั่วคราวไม่อาจแก้ปัญหายาที่ฐานรากได้ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในที่นี้หมายถึงการเปลี่ยนจากการประหารชีวิตผู้คน(การฆ่าตัดตอน)มาเป็นการประหารชีวิตระบบสังคม ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหายาที่ยั่งยืนซึ่งก็คือการสร้างชุมชนที่มีระบบเศรษฐกิจชุมชนเนื่องจากการพัฒนา ที่ผ่านมา (ลัทธิบริโภคนิยม) ได้ทำลายชุมชน ทำลายชนบท ทำลายครอบครัวในความหมายที่แท้จริงและการทำลายสร้างยาเสพติดขึ้นมาทีละน้อย โดยไม่ใช่ตัวบา หากแต่เป็นจิตใจว่าเหว่ เหว่งหงอย เส่ร้างร่อย ของผู้คนจำนวนมากที่ไม่ประสบความสำเร็จในระบบแพ็คคอคออก ระบบแป๊ะเจี๊ยะ ระบบนาชิปโคย น้ำใจมลายหายสูญ คุณธรรมตะวันออกถอยร่นให้กับบริโภคนิยมตะวันตกที่เป็นเสมือนศาสนาใหม่ ซึ่งต่อให้การประหารชีวิตพ่อค้ายา ผู้ผลิตยา ไม่ว่าว่าหรือไทย ให้ได้หมด100เปอร์เซ็นต์ แต่ถ้ายังคงไว้ชีวิตระบบสังคมอันเป็นรากฐานที่เามาไว้ อีกไม่นานก็จะเกิดพ่อค้ายากลุ่มใหม่ ผู้ผลิตยากลุ่มใหม่

การรักษาโดยวิธีธรรมชาติ คือการทำสัณคมให้เข้มแข็ง สัณคมจะเข้มแข็งได้ก็ด้วยชุมชนที่เข้มแข็ง และชุมชนจะเข้มแข็งไม่ได้หากปราศจากระบบเศรษฐกิจชุมชน

ในประเด็นที่สามผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่นำเสนอกระบวนการทำงานร่วมของภาครัฐและภาคชุมชนในการทำงานด้านยาเสพติดไว้ดังนี้

สำเร็จ ไชยเสน (2538) ทำการศึกษาวิจัยเรื่องความร่วมมือระหว่างองค์กรระดับอำเภอ กับองค์กรระดับหมู่บ้านในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดพื้นที่สูงในเขตอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าในการบริหารและการจัดการด้านนโยบายเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดบนพื้นที่สูง ยังผูกขาดกับหน่วยงานภาครัฐคือสำนักงานป.ป.ส.เนื่องจากเป็นงานเฉพาะด้านที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญพิเศษ ทำให้องค์กรระดับอำเภอและระดับหมู่บ้านไม่มีส่วนร่วม เป็นผลให้การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดต้องประสบปัญหาและอุปสรรคทำให้ไม่บรรลุผล ซึ่งจำเป็นต้องให้องค์กรระดับอำเภอและหมู่บ้านต้องเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขปัญหายาเสพติดมากขึ้น โดยต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเรียนรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐโดยใช้องค์กรประชาชนเช่น คณะกรรมการสมทบตำบล (กสท.) คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) เข้ามาเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน โดยใช้วิธีการผ่านระบบแผนพัฒนาตำบลและพัฒนาอำเภอ นอกจากนี้ยังต้องมีการประสานสอดคล้องในการจัดทำแผนงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ระหว่างหน่วยงานของรัฐทั้งส่วนภูมิภาคและส่วนกลางทุกหน่วย ตลอดจนองค์กรเอกชน องค์กรชุมชนในพื้นที่ให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน..

บันทร อ่อนดำ (2539: 147 อ้างใน อุบล หมดธรรม 2545: 27) ได้นำเสนอว่าการแก้ไขปัญหายาเสพติดในระดับชุมชน ที่เน้นบทบาทของชุมชนและระบบกลไกของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เอื้ออำนวยต่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน ศึกษากรณีภาคเหนือ พบว่า ชุมชนบ้านแม่หลุ และแม่จะปูลหวง เป็นชุมชนที่ตื่นตัวและมีความเข้มแข็งในการร่วมกันลงมือทำจะมีภูมิด้านทานของยาเสพติดสูงและยังยืนต่อการปลอดยาเสพติด ในขณะที่บ้านปากทางสะลงและชุมชนระแงง มีความเข้มแข็งเฉพาะผู้นำทางการและบางกลุ่มพัฒนา ผลสำเร็จและความยั่งยืนของการจัดการปัญหายาเสพติดจึงได้ผลน้อย และสองหมู่บ้านที่ปลอดจากยาเสพติด องค์กรชุมชนทั้งผู้นำทางการและผู้นำทางธรรมชาติ มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน โดยความเห็นชอบของประชาคมหมู่บ้านที่ประกอบด้วย กลุ่มกิจกรรมพัฒนาและผู้นำที่หลากหลายโดยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐวางบทบาทไม่เข้ามาตัดสินใจและดำเนินการภารกิจแทนชาวบ้าน ตลอดจนปรับบทบาทเป็นผู้สนับสนุน ให้ข้อมูลและใช้อำนาจกดดันผู้ค้ายาเสพติดในกรณีที่เป็น

เศรษฐา เศรษฐีธร (2541: 75) ได้นำเสนอมติใหม่ของการป้องกันและแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ในหลักเกณฑ์ที่สำคัญ 4 ประการคือ

หลักการที่ 1 การให้บทบาทของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญา โดยให้ความสำคัญต่อองค์กรชุมชน

หลักการที่ 2 การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานของทางราชการกับองค์กรชุมชนในลักษณะลักษณะของคณะทำงาน

หลักการที่ 3 ผสมผสานมาตรการในทุกๆด้าน ทั้งป้องกันปราบปรามบำบัดรักษาฟื้นฟูสภาพผู้ติดยาเสพติดอย่างครบวงจรในพื้นที่

หลักการที่ 4 เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกันแก้ไขปัญา ตั้งแต่แรกไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย เพื่อให้เกิดความเป็นเจ้าของปัญหาและจะต้องร่วมมือกัน

ร้อยตำรวจเอก สมพงษ์ ตั้งตัว (2543) ได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในเขตอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งพบว่าความร่วมมือของฝ่ายต่างๆในพื้นที่อำเภอไชยปราการ ต่างก็ให้ความร่วมมือ หรือปราบปราม ตามที่ตนต้องรับผิดชอบ หรือตามที่ได้รับมอบหมาย หากแต่การศึกษาพบว่า การให้ความร่วมมือดังกล่าวมิได้เกิดจากจิตสำนึกโดยตรงดังนั้นควรทำความเข้าใจ หรือสร้างบทบาทในการให้ความช่วยเหลือระหว่างกันเสียใหม่ทั้งนี้อาจปรับปรุงแบบและวิธีการ ความเชื่อตลอดจนทัศนคติที่มีต่อการป้องกันและปราบปรามให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย หากสามารถปรับปรุงแก้ไขให้เข้าลักษณะดังกล่าวเชื่อว่าจะช่วยแก้ไขปัญาได้เป็นอย่างมาก

พลเดช ปิ่นประทีป (2546: 6) นำเสนอในบทความเรื่องนัยถ้อยหลังประกาศชัยชนะยาเสพติด เพื่อในหลวง ถึงบทบาทการแก้ไขปัญหายาเสพติดจากชุมชนว่าในความเป็นจริงยังพบว่ายาเสพติดสามารถซื้อหากันได้อยู่ แม้ว่าจะซื้อยากขึ้นกว่าแต่ก่อนก็ตามโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนเมืองใหญ่ๆทั่วประเทศ ขบวนการชุมชนเข้มแข็งที่ร่วมกันถักถอเชื่อมโยงเข้ามาทั่วแผ่นดิน เพื่อช่วยกันดูแลรักษาพื้นที่และเฝ้าระวังชุมชนของตนนั้น ยังมีความเข้มแข็งในเชิงคุณภาพได้ไม่ครอบคลุมพอที่จะวางใจได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนเมือง กระบวนการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น เป็นกระบวนการที่ต้องใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพอย่างค่อยเป็นค่อยไป จะใช้สั่งการให้เข้มแข็งโดยรวดเร็ว นั้นหาไม่ ยิ่งชุมชนเมืองโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นชุมชนที่ถูกทำให้อ่อนแออย่างต่อเนื่องจากภาวะแวดล้อมของการพัฒนาประเทศในช่วงเวลาที่ผ่านมายาวนานหลายทศวรรษก็ยิ่งต้องการเวลามากมาย ดังนั้นงานพลังชุมชน-พลังแผ่นดินซึ่งภาคประชาสังคมและภาครัฐร่วมมือกันดำเนินการในช่วงที่ผ่านมาจะต้องมีวิถีทางการดำเนินงานต่อไปอย่างเข้มแข็งเป็นพิเศษในพื้นที่เมืองและชุมชนเมืองทุกแห่งทั่วประเทศ

กฤษฎา ทองชัย (2546) ได้นำเสนอว่าสำนักงาน ป.ป.ส. ได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่ สองภาคส่วนต้องร่วมมือกันเนื่องจากภาครัฐจัดการปัญหายาเสพติดได้รวดเร็ว แต่ไม่ยั่งยืน ไม่ต่อเนื่อง เพราะชาวบ้านจะคิดพึ่งพิงแต่ราชการ ไม่ได้คิดเองทำเอง ส่วนชุมชนทำได้ช้าแต่เข้มแข็ง การแก้ไขปัญหาเสพติดจะให้ป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายเดียวคงสำเร็จยาก จึงน่าจะร่วมมือกัน โดยใช้กลไกรัฐในบางเรื่อง เช่นการจัดผู้มีอิทธิพล การบำบัดผู้ติดหนัก เป็นต้น ส่วนอะไรที่ชุมชนถนัด เช่นการทำความเข้าใจ การติดตามดูแล การเฝ้าระวังในพื้นที่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ชุมชนทำได้ดี ก็ให้เป็น บทบาทของชุมชนที่จะทำ

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อใน บทบาทของภาครัฐในการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดว่ารัฐเป็นองค์กร หน่วยหลักในการดำเนินงาน ดังนั้นจำเป็นต้องมีการพัฒนาคุณภาพของบทบาทของภาครัฐให้มี ประสิทธิภาพทั้งรูปแบบองค์กร โครงสร้างการทำงานและเทคนิคการทำงานและการหยุดปัญหา การแพร่ระบาดของยาเสพติดนั้นจำเป็นต้องมีองค์กรกลางหรือหน่วยงานแม่ที่จะคอยประสานและ อำนวยความสะดวกให้กับหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ให้ดำเนินงานอย่างสะดวกและคล่องตัวมากขึ้นซึ่ง ถือว่าเป็นการมองในเชิงเทคนิคการดำเนินงานไม่ได้มองที่ต้นตอของปัญหา แต่อย่างไรก็ตามจาก เอกสารและงานวิจัยก็ยังมีบางส่วนที่นำเสนอถึงบทบาทของภาครัฐที่เข้าไปสู่ชุมชนในการสร้าง แนวร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยมีนัยยะสำคัญคือการให้ชุมชนยอมรับ บทบาทของภาครัฐ เมื่อเกิดการยอมรับแล้วก็ป็นเงื่อนไขให้รัฐทำงานได้สะดวกมากขึ้น ซึ่งสรุปได้ ว่าบทบาทของรัฐเป็นแกนหลักในการแก้ไขปัญหายาเสพติด

ในส่วนของการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของชุมชนนั้น สามารถสรุปได้ถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการแก้ไขปัญหายาโดยชุมชนยังขาดทักษะกระบวนการ แก้ไขปัญหาจำเป็นที่จะต้องให้การเรียนรู้ทั้งเรื่องความเข้าใจและเทคนิคการดำเนินงาน โดยการ อาศัยแนวคิดชุมชนเข้มแข็งมาเป็นเครื่องมือประกอบกับต้องสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของ ชุมชนเองในการต่อสู้กับปัญหายาเสพติดเนื่องจากปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ ผู้มีอิทธิพล และปัญหายาเสพติดเป็นประเด็นที่สาเหตุในการแพร่กระจายมาจากชุมชนดังนั้นต้อง อาศัยตัวชุมชนเข้ามาแก้ไขปัญหายา โดยผ่านการสร้างบทบาทของชุมชนให้เข้มแข็งซึ่งจำเป็นที่ต้องมี การให้การศึกษาแก่ชุมชน และการใช้องค์ความรู้ที่มีของชุมชนมีรวมทั้ง แปรเปลี่ยนสำนึกของ ชุมชน ให้กลายเป็นพลังความเข้มแข็ง ที่ปราศจากการชี้นำของภาครัฐ

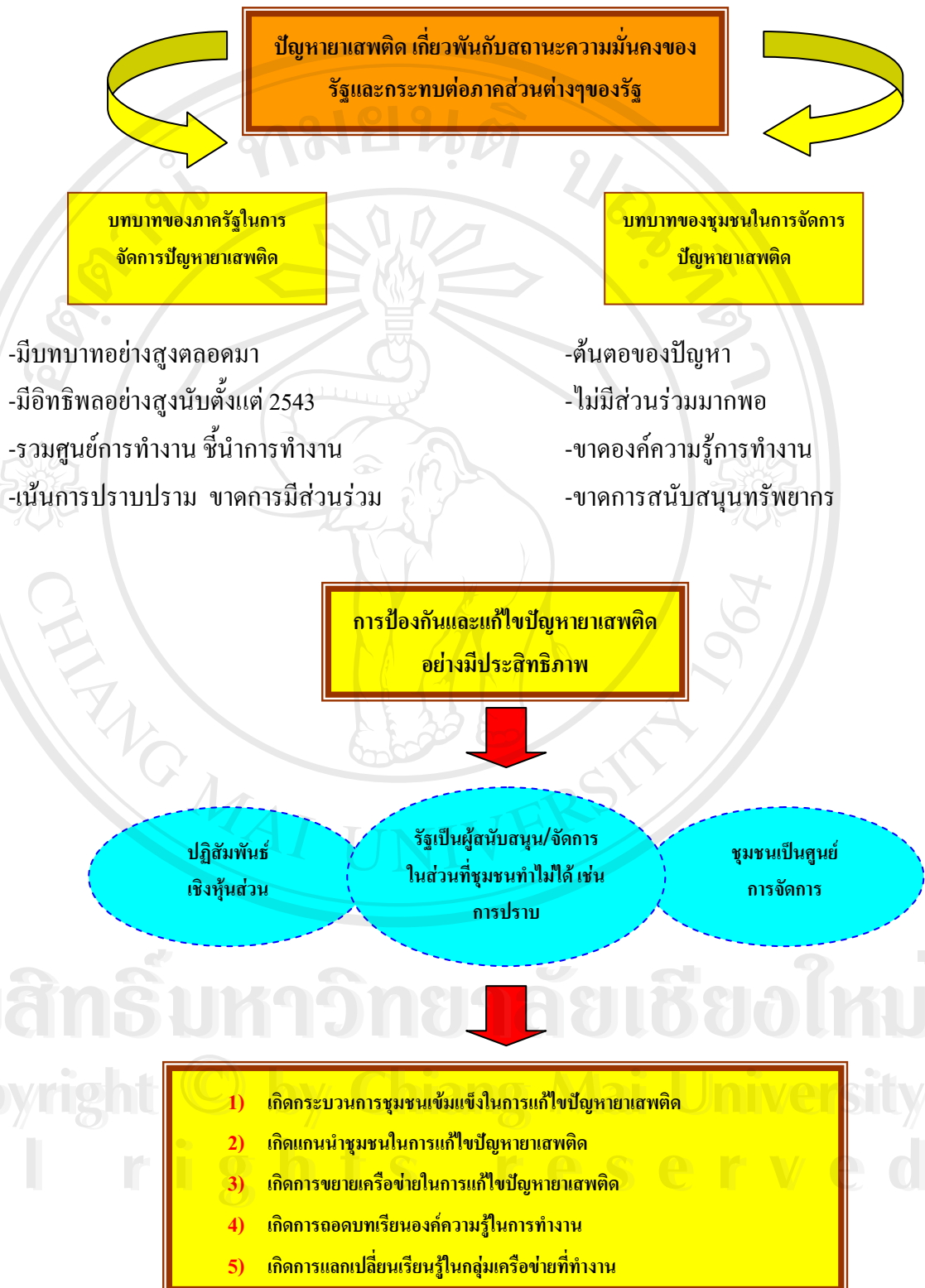
ในส่วนสุดท้ายของการทบทวนเอกสารและงานวิจัยเป็นการส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาท การทำงานร่วมระหว่างภาครัฐและภาคชุมชนซึ่งจะแสดงให้เห็นถึง กระบวนการทำงานทั้งภาครัฐ และภาคชุมชนต้องเกิดความร่วมมือกันในการการแก้ปัญหา เนื่องจากทั้งสองภาคส่วนก็ต่างมี

ข้อเด่นและข้อจำกัดในตัวเอง การดำเนินงานโดยให้ฝ่ายใดเป็นแกนนำในการดำเนินงานอาจส่งผลให้จุดเด่นของอีกภาคส่วนไม่ได้นำมาใช้ ซึ่งนำไปสู่กระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ไม่สำเร็จ ซึ่งจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยยังมีบางส่วนที่ยังไม่ได้แสดงอย่างชัดเจนได้แก่

1. ขอบเขตของบทบาทภาครัฐและชุมชนในการดำเนินงานในรูปแบบของการประสานงานที่ยังไม่ชัดเจนและการนำเสนอถึงทัศนคติรวมถึงพฤติกรรมของข้าราชการที่จะยอมรับถึงการเปลี่ยนแปลงในการทำงาน ซึ่งจะเป็นการสะท้อนถึงอำนาจรัฐที่จะไม่ไปเข้าแทรกแซงเชิงอำนาจหรือชี้นำในการทำงาน ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญสำหรับความร่วมมือโดยเฉพาะการแปรเปลี่ยน
2. บทบาทของภาครัฐในการทำหน้าที่เชิงสนับสนุนแทน จากเดิมที่เป็นศูนย์กลางเชิงอำนาจในการดำเนินงาน ก็ยังไม่ถูกระบุและอธิบายอย่างชัดเจน
3. บทบาทที่ชุมชนได้รับหรือที่เรียกว่าขอบเขตของอริปไตยโดยชุมชนซึ่งในงานวิจัยที่นำเสนอมุ่งกล่าวเพียงแต่การตั้งองค์กรชุมชนที่ผ่านอำนาจของรัฐแต่ไม่ได้กล่าวถึงการให้อำนาจในการจัดการกระบวนการ(อริปไตย)แก่ชุมชนอย่างเต็มที่ซึ่งอาจกล่าวถึงทั้งกระบวนการทำงาน การกำหนดนโยบายหรือการกำหนดงบประมาณ เป็นต้น การดำเนินงานร่วมกับปัจจัยอื่นที่เข้ามาช่วยเช่นองค์กรพัฒนาเอกชน และผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพที่เกิดจากการประสานของภาครัฐและชุมชนก็ยังไม่ถูกระบุไว้ในเอกสารงานวิจัยและวรรณกรรม

ทั้งหมดล้วนเป็นข้อแตกต่างที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอในงานวิจัยชิ้นนี้ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าข้อเสนอแนะและข้อค้นพบต่างๆสามารถเป็นแนวทางและการประยุกต์ใช้ในการศึกษาบทบาทการทำงานร่วมระหว่างภาครัฐและภาคชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดได้เป็นอย่างดี

2.5 กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย



โดยในการศึกษาบทบาทการทำงานร่วมระหว่างภาครัฐและชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดนั้นทางผู้วิจัยมองกรอบแนวความคิดซึ่งเกิดจากการประยุกต์แนวความคิดและทฤษฎีกับกรณีตัวอย่างในการวิจัย เป็นสามส่วนที่เชื่อมสัมพันธ์กันซึ่งสามารถแสดงได้ดังนี้

ปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน งานวิจัยชิ้นนี้มองภายใต้ปัญหายาเสพติดที่เป็นประเด็นเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรัฐ เนื่องจากการเข้ามาของยาเสพติดได้สะท้อนถึงความอ่อนแอในบทบาทการควบคุมของรัฐและการทำงานที่รวมศูนย์อำนาจของรัฐ ซึ่งยาเสพติดเป็นอันตรายและเป็นประเด็นละเอียดอ่อนต่อสังคม สามารถกระทบและทำลายต่อทุกภาคส่วนในรัฐ ทั้งสถาบันชาติ สังคม ชุมชน ครอบครัวหรือปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นกลไกที่สำคัญของรัฐและชุมชนได้ถูกทำลายไปเป็นอย่างมาก เป็นผลให้มีการดำเนินการป้องกันและแก้ไขอย่างต่อเนื่องทั้งกลไกภายในรัฐ และกลไกภายนอกประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นในบทบาทการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

บทบาทการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ที่ผ่านมาได้ใช้รูปแบบการจัดการภาครัฐที่เป็นศูนย์กลางอำนาจในการดำเนินงาน เพราะเป็นประเด็นด้านความมั่นคง ในขณะที่บทบาทของชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการแพร่ระบาดของยาเสพติดมีหน้าที่ในการดำเนินนโยบายตามการชี้แนะของภาครัฐ เป็นผลให้ยังเกิดการแพร่ระบาดของยาเสพติดอย่างต่อเนื่อง แม้ภาครัฐจะใช้ กลไกและเครื่องมือของภาครัฐทั้ง การปราบปราม การป้องกัน หรือข้อกฎหมายในการดำเนินงานแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จทั้งหมด ซึ่งเป็นการสะท้อนถึง การรวมศูนย์อยู่ที่อำนาจรัฐไม่สามารถเข้าถึงการแก้ไขปัญหาคืบคลานได้เพราะแต่ละพื้นที่ก็มีสาเหตุของปัญหาที่ต่างกัน ในขณะที่รัฐมองปัญหาในภาพรวม รวมทั้งหน้าที่ของรัฐมีมากและขอบเขตที่กว้างเกินไป ประกอบกับชุมชนในสังคมไทยถูกทำให้เคยชินจากการช่วยเหลือจากภาครัฐและรวมทั้งถูกชี้นำทางความคิดและนโยบาย นอกจากนี้ปัญหายาเสพติดเป็นประเด็นที่เกี่ยวพันกับผลประโยชน์และผู้มีอิทธิพล ซึ่งเป็นเรื่องเสี่ยงอันตรายเกินกว่าที่ปัจเจกบุคคลหรือชุมชนจะทำอย่างมีประสิทธิภาพได้ด้วยตนเอง

รูปแบบการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐและภาคชุมชน โดยไม่ปล่อยให้ภาคส่วนใดส่วนหนึ่งดำเนินงานเนื่องจาก

ภาคชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาและการแพร่กระจาย ซึ่งสามารถรับรู้รับทราบประเด็นของปัญหาได้อย่างชัดเจน จึงต้องพัฒนาตนเองเพื่อที่จะนำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องและสอดคล้องกับวิถีชุมชน ทั้งกรอบนโยบาย กรอบงบประมาณที่ภาคชุมชนเป็นตัวตั้งมากกว่าการถูกรัฐชี้นำเหมือนที่ผ่านมา

โดยที่บทบาทภาครัฐซึ่งไม่ได้เป็นเจ้าของพื้นที่ไม่สามารถรับทราบปัญหาที่แท้จริงเช่นชุมชนแต่มีศักยภาพในการจัดการ ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของรัฐสู่การเป็นผู้สนับสนุนแก้ไขปัญหาในส่วนที่ชุมชนขาดศักยภาพ เช่นจัดการปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ และผู้มีอิทธิพล นอกจากนี้ ยังต้องสนับสนุนทรัพยากรที่รัฐลงสู่ชุมชนเช่นงบประมาณ กองกำลังในการปราบปราม เป็นต้น เพื่อให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาตามแนวทางของตนเอง เพื่อทำให้เกิดประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาภาครัฐได้ปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่จากการเป็นศูนย์กลางการอำนาจในการจัดการเป็นผู้สนับสนุน แม้ประเด็นปัญหาเสพติดจะเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนและเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์มีความจำเป็นต้องให้รัฐเป็นผู้จัดการ แต่ด้วยสถานะของรัฐในปัจจุบันที่ใหญ่และมีขอบเขตการทำงานที่กว้างมาก ในขณะที่ปัญหาเกิดขึ้นจากในชุมชน ซึ่งรัฐไม่สามารถเข้าถึง ทำให้หน้าที่และบทบาทของรัฐต้องแปลงสู่การเป็นผู้สนับสนุนและหุ้นส่วน

บทบาทของชุมชน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทสู่การเป็นศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหามากขึ้น ผ่านการสร้างสำนัก/การเรียนรู้สู่การให้เป็นชุมชนเข้มแข็งซึ่งจะเป็นเครื่องมือและกลไกหนึ่งในการทำงานร่วมกับภาครัฐในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด รวมทั้งการยกระดับอำนาจในการจัดการให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในเชิงอธิปไตยชุมชน ซึ่งรวมทั้งกระบวนการวิธี นโยบาย กิจกรรมหรืองบประมาณและแม้กระทั่งการตัดสินใจในการดำเนินโครงการหรือไม่

การมีประสิทธิภาพในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเมื่อมีการดำเนินงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคชุมชนอย่างสมดุลคาดว่าจะทำให้เกิดการข้อสรุปดังนี้

1. เกิดการพัฒนาระดับปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างภาครัฐและภาคชุมชนเป็นความสัมพันธ์เชิงหุ้นส่วนหรือคู่พันธมิตรระหว่างกัน
2. บทบาทการทำงานภาครัฐปรับเปลี่ยนจากบทบาทของศูนย์อำนาจในการปกครองในสมัยชาตินิยมแปรเปลี่ยนเป็นรัฐผู้สนับสนุนให้กับศูนย์อำนาจย่อยๆภายในสังคมปัจจุบัน
3. บทบาทการทำงานของชุมชนที่อยู่ในสถานะของศูนย์อำนาจที่ถูกชี้นำมาตลอดแปรเปลี่ยนเป็นศูนย์อำนาจในการจัดการเกี่ยวกับตนเองที่มีประสิทธิภาพ
4. กระบวนการการประเมินสถานการณ์และแก้ไขปัญหาเสพติดมีศูนย์กลางอยู่ที่ชุมชนซึ่งเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์จากจุดเล็กของสังคมสู่จุดใหญ่ในสังคมและเป็นกระบวนการที่เข้ามาแก้ไขปัญหาจากรากฐานของสังคม

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะใช้ กรอบคิดการวิจัยนี้เพื่อทำความเข้าใจบทบาทการทำงาน
ร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด ผ่านกระบวนการ
ศึกษาว่ามีรูปแบบ วิธีการและผลสัมฤทธิ์เช่นไรเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์พัฒนาการความร่วมมือ
กระบวนการทำงานระหว่างภาครัฐและชุมชน



ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved